T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
URDU DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

1947 SONRASI PAKİSTAN'DAKİ SİYASİ GELİŞMELER VE TOPLUMA ETKSİ

Yüksek Lisans Tezi

Elif NACAR ÖCALMIŞ

ANKARA-2013

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
URDU DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

1947 SONRASI PAKİSTAN'DAKİ SİYASİ GELİŞMELER VE TOPLUMA ETKSİ

Yüksek Lisans Tezi

Elif NACAR ÖCALMIŞ

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Asuman BELEN ÖZCAN

ANKARA-2013

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
URDU DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

1947 SONRASI PAKİSTAN'DAKİ SİYASİ GELİŞMELER VE TOPLUMA ETKSİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Asuman BELEN ÖZCAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi .....

ANKARA-2013

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(……/……/201…)

Elif Nacar Öcalmış

..……

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR III

GİRİŞ V

KISALTMALAR VIII

1. LİYAKAT ALİ HAN (14 Ağustos 1947 - 16 Ekim 1951) 1

1.1. Temel İlke Raporu (Constitutional Annex) 3

1.2. Liyakat - Nehru Paktı (Delhi Paktı) 5

2. HOCA NAZİMUDDİN (17 Ekim 1951 - 17 Nisan 1953) 7

3. MUHAMMED ALİ BOGRA (17 Nisan 1953 - 12 Ağustos 1955) 10

3.1. Muhammed Ali Bogra Formülü 11

3.2. Bogra - Nehru Müzakereleri 13

4. ÇAUDİRİ MUHAMMED ALİ (12 Ağustos 1955 - 12 Eylül 1956) 15

4.1. 1956 Anayasası 17

5. HUSEYİN ŞEHİD SUHRAWARDİ (12 Eylül 1956 – 17 Ekim 1957) 19

6. İSMAİL İBRAHİM ÇUNDRİGAR (17 Ekim 1957 - 16 Aralık 1957) 22

7. FİRUZ HAN NUN (16 Aralık 1957 - 7 Ekim 1958) 24

8. MUHAMMED EYÜP HAN (8 Ekim 1958 - 27 Ekim 1958) 26

9. NURUL AMİN (7 Aralık 1971 - 20 Aralık 1971) 29

9.1. 1971 Bangladeş Savaşı 31

9.1.1. Altı Nokta Programı 31

10. ZÜLFİKAR ALİ BUTTO (14 Ağustos 1973 - 5 Temmuz 1977) 34

10.1. 1972 Şimla Antlaşması 37

10.2. 1973 Anayasası 39

10.3. Muhammed Ziya-ul-Hak Sıkıyönetimi (5 Temmuz 1977) 43

11. MUHAMMED HAN CUNECO (23 Mart 1985 - 29 Mayıs 1988) 46
11.1. 1985 Sekizinci Değişiklik 47
12. BENAZİR BUTTO (2 Aralık 1988 - 6 Ağustos 1990) 49
13. GULAM MUSTAFA CATOİ (6 Ağustos 1990 - 6 Kasım 1990) 53
14. NAVAZ ŞERİF (1 Kasım 1990-18 Temmuz 1993) 55
15. MİR BALAK ŞER MAZARİ (19 Nisan 1993 - 26 Mayıs 1993) 59
16. MUİNUDDİN AHMED KUREYŞİ (18 Temmuz 1993 - 19 Ekim 1993) ... 60
17. BENAZİR BUTTO (19 Ekim 1993 - 5 Kasım 1996) 61
18. MALİK MİRAC HALİD (5 Kasım 1996 - 17 Şubat 1997) 64
19. NAVAZ ŞERİF (17 Şubat 1997 - 12 Ekim 1999) 66
19.1. Pakistan Anayasası'nda On üçüncü Değişiklik ve Şeriat Tasarısı 67
20. MİR ZAFERULLAH HAN CEMALİ (21 Kasım 2002 - 26 Haziran 2004) .. 69
21. ÇAUDİRİ SUCAT HUSEYİN (30 Haziran 2004 - 20 Ağustos 2004) 71
22. ŞEVKET AZİZ (20 Ağustos 2004 - 15 Kasım 2007) 73
23. MUHAMMED MİYAN SUMRU (16 Kasım 2007 - 25 Mart 2008) 75
24. YUSUF RIZA GİLANİ (25 Mart 2008 - 19 Haziran 2012) 77
24.1. Yüz Gün Programı 78
25. RACA PERVİZ EŞREF (22 Haziran 2012 - 25 Mart 2013) 80
26. MİR HAZAR HAN KOSO (25 Mart 2013 - 11 Mayıs 2013) 82
27. NAVAZ ŞERİF (11 Mayıs 2013 - Günümüze) 83

SONUÇ 85
YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ 88
MASTER THESIS SUMMARY 89
KAYNAKÇA 90

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Pakistan, kurulma aşamasında da kurulduktan sonra da birçok zorlukla ve mücadeleyle baş etmek zorunda kalmıştır. 1947'de kurulmuş olmasına rağmen birçok siyasi olaylarla karşı karşıya kalmış olan Pakistan'da, gerek yöneticilerin iktidar olma çabalarından gerekse ülkenin ekonomisinin bir türlü düzelememesinden dolayı halk hep bir mücadelenin içinde yer almıştır.

1947 sonrası Pakistan'da iktidarlar ve bu tarihten sonra yaşanan askeri ve sivil olayların, siyasi çatışmaların ve toplumun, bu olaylardan ne derece etkilendiğinin değerlendirilmeye çalışıldığı bu nesnel çalışmada farklı gözlerden ve farklı düşünen zihniyetlerden araştırılarak ulaşılabilen sonuçların, bir bütün halinde sunulması amaçlanmıştır. Tez çalışmasında kullanılan kaynakların genellikle İngilizce olmasından dolayı transkripsiyon yapılmamıştır. Çalışmada geçen özel isimlerin ise Türkçe telaffuzlarıyla yazılmasına dikkat edilmiştir. Ülkenin kuruluşundan bu yana yönetimlerinin ele alındığı bu tez çalışmasının, Pakistan'da yaşanan iktidarların kronolojik bir şekilde özetlenmesi açısından bir başlangıç olabileceği ve okuyucularda farklı bakış açısı oluşturabilmesini umut ediyorum.

Çalışmamın başlangıcından bitimine kadar, benden yardımlarını esirgemeyen pek çok kişiye teşekkür borçluyum. Özellikle eğitimim boyunca insani ve ahlaki değerleri ile de örnek edindiğim, değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Asuman Belen Özcan'a bana ayırdığı değerli zaman ve sağladığı destek için minnettarım.

Tez çalışmamda kullanmak üzere kaynaklara ulaşmama yardımcı olmak için bana kapılarını açan Pakistan Ankara Büyükelçiliği Basın Ataşesi Sayın Abdul Akbar Bey'e ve Pakistan Ankara Büyükelçiliği çalışanlarına,

Bu günlere gelmemde büyük pay sahibi olan, moral ve desteğini hiç eksik etmeyen sevgili aileme ve dostlarıma,

Son olarak da çalışmam boyunca en az benim kadar emek harcayan, sabır ve destekleriyle her zaman yanımda olan biricik eşim Suat Öcalmış'a teşekkürlerimi sunarım.

Elif Nacar Öcalmış

Ankara-2013

GİRİŞ

Bir ülkenin kurulması için inanç, fedakârlık ve mücadele gerektiğine inanılır. Ancak mücadelede planlı, bilinçli bir şekilde yapmayı başarabilecek bir öndere ve onu seven, destekleyen halka ihtiyaç vardır. Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinde bunu Ulu Önder Mustafa Atatürk üstlenmişti.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması işini Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ten başkasının yapabileceğini düşünmek bile imkansızdır. Mustafa Kemal Atatürk, müstesna kişiliği, dürüstlüğü, konuşma ve ikna kabiliyetiyle bir ülkeyi kurup yönetebilecek zeka, irade, ileri görüş, disiplin, cesaret, barışçıl bir ruh ve bir mücadelenin gerektirdiği özelliklere sahipti. Bu yüzden Türk halkı, her koşulda Ulu Önder Atatürk'ün vatan uğruna verdiği mücadelelerde başarı elde edebilmesi için sonuna kadar ona destek olma yolunda elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmıştır. Türk halkı için Mustafa Kemal Atatürk yeri hiçbir zaman doldurulamayacak büyük bir yöneticidir. O, halkın refahı için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, çalışmaktan ve mücadeleden yorulmayan geçmişten günümüze, ülkemizin yetiştirdiği en büyük devlet adamıdır. Mustafa Kemal Atatürk, yalnızca Türkiye'de değil, dünyanın her yerinde hayranlık uyandıran bir yönetici ve önderdir. Bu yüzden bazı ülkelerin yöneticileri bizim önderimizi model almaktadır. Gerek yönetimi gerekse yaşayışı bakımından örnek alınan Atatürk, fikirleri ve düşünceleri ile bizlere ışık olmaya ve yolumuzu aydınlatmaya devam etmektedir.

Pakistan, Hint Müslümanlarının ayrı bir devlet çatısı altında bir araya gelmesi isteğinin sonucu doğmuştur. Pakistan'ın bir devlet olarak kurulmasının sebeplerini ele alacak olursak bunların; coğrafi, kültürel, milli nedenlerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Fakat bunlara ek olarak alt kıta Müslümanlarının dini kaygılar ile

Müslümanların da bir devleti olsun düşünceleri de bu ülkenin kurulması için bir sebep oluşturur.

Pakistan halkı yaşanan dış çatışmaların yanında iç çatışmalarla da karşılaştığı için ülkenin genelinde huzurlu bir hava solumak mümkün olmuyordu. Toplum, devlet yöneticilerinin güç gösterilerine maruz kalmıştır ve bunun sonucunda tüm felaketleri yaşamak zorunda kalan hep halk olmuştur. Aslında tek istedikleri barış ve hak ettikleri şekilde yaşamak olan halk; darbe, savaş ve iktidarın istikrarsızlığı karşısında yaşanılan müşkül durumlarla baş etmeye çalışmış ve hayat şartlarının çok zorladığı yerde, sabırlarının taştığı bazı olaylar karşısında sessiz kalmamayı denemişlerdir. "Denemişlerdir" ibaresini kullanmamızın nedeni halkın istediği refaha kavuşamamış olmasıdır. Pakistan'ın kuruluşundan bu yana, yönetimi ele geçiren yöneticilerin tavırları ve amaçları farklılıklar içermiştir. Büyük Önder Muhammed Ali Cinnah'ın büyük mücadelelerle kurduğu Pakistan da iktidar olma çabası içinde yaşanan siyasi olaylar ve darbeler ülkede karışıklığa, huzursuzluklara neden olmuştur. Pakistan halkı, ayrı tarih ve kültür temellerine sahip insanların oluşturduğu bir ülkedir.

"Nüfus olarak İslam dünyasının ikinci büyük nüfusunu barındıran Pakistan, yarım asırdan biraz fazla bir geçmişe sahip olmasına rağmen İslam ülkeleri arasında öne çıkmayı başarmış bir ülkedir. Genç, enerjik ve İngilizceye hâkim yeni nesillere sahip olan Pakistan, ekonomik ve siyasi istikrarını sağlayıp içerideki sorunlarını çözdüğünde kendisine dünya ülkeleri arasında önemli bir yer sağlayacaktır."[1]

14 Ağustos 1947'de Pakistan bağımsızlığını kazanınca, bütün Pakistanlılar için her şey değişti. Artık yaşamak ve uğraşmak, imkanların sınırını aşmak için yeni

[1] Düşünce Gündem Dergisi Temmuz, sayı;32, 2007, s.15

bir sebep doğmuştu. 15 Ağustos 1947 günü, Pakistan Devletinin Resmi Gazetesinin ilk nüshası basılmıştı ve böylece Pakistan, bağımsız bir devlet olarak, resmen kurulmuş oluyordu. Resmi Gazetede şöyle denmekteydi: "Muhammed Ali Cinnah, majesteleri kral tarafından, Pakistan Genel Valisi olarak tayin edilmiştir. Tayini onaylanan, adı geçen Pakistan Genel Valisinin bugün göreve başladığı bildirilir. Bu haberin Doğu Bengal, Batı Pencap, Sind, Kuzeybatı Hudut Eyaleti, hükümetlerine ve Belucistan baş temsilciliğine bilgi verilmesi ve Deniz, Kara ve Hava Kuvvetlerinin bütün garnizon ve birliklerinde okunması ve Resmi Gazetenin birer kopyasının da Pakistan bakanlıklarına gönderilmesi emredilmişti. Liyakat Ali Han, Bay Çundrigar, Bay Gulam Muhammed, Sardar Abdur Rab Nishtar, Bay Gazanfer Ali Khan, Bay Jogendra Nath Mandal ve Bay Fazlur Rehman'ı Pakistan hükümetinin başkanları olarak görevlendirmiştir."

Pakistan halkı, mücadele ve inançla ülkesine kavuşabilmiştir. Bir ülkenin var olabilmesi için birlik ve beraberlik gerekmektedir. Bunun yanında halkın yönlendirilmesi için iyi yöneticilere ihtiyaç vardır. Pakistan kuruluşundan bu yana birçok siyasi olayla karşı karşıya kalmıştır. Halk çoğu zaman umduğunu bulamamış hatta iktidar için yaşanan mücadeleden kötü etkilenmiştir. Zaten bağımsızlıkları için çok uzun zaman mücadele etmiş olan halk, ülkeyi kendi istekleri doğrultusunda yönetmek isteyen yöneticilerin yaşattığı krizlerden dolayı zor günler yaşamıştır.

KISALTMALAR

OBE : Out of Body Experience

CIE : Central Intelligence Agency

BCL : Bachelor of Civil Law

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

SEATO : South East Asia Treaty Organization

PPP : Pakistan Peoples Party

PML : Pakistan Muslim League

IDA : Islamic Democratic Allience

G7 : Group of Seven

MNA of Pakistan : Members of the National Assembly of Pakistan

1. LİYAKAT ALİ HAN (14 Ağustos 1947 - 16 Ekim 1951)

Liyakat Ali Han, 1 Ekim 1895 tarihinde Hindistan'da doğdu. Büyük toprak sahibi bir ailenin oğluydu. 1918 yılında Aligarh ve Allahabad kolejinden mezun olduktan sonra Oxford'daki Exeter College'de hukuk öğrenimi gördü ve avukat oldu. Üniversiteden mezun olduktan sonra Londra'dan döndü ve ülkesinin yabancı boyunduruktan kurtulması amacı için çalışmaya başladı ve siyasete atıldı. 1923 yılında Müslüman Lig'e katıldı. 1926 yılında Yasama Meclisinde görev aldı. 1940 yılına kadar Yasama Konseyi üyesi olarak çalıştı. Aralık 1928 yılında Nehru Raporunu görüşmek üzere Kalkutta'da düzenlenen Ulusal Kongre'ye katıldı. 26 Nisan 1936 tarihinde Muhammed Ali Cinnah'ın onursal sekreteri olarak görev yaptı. Bu görevi 1947 yılına kadar sürdürdü. 1940 yılında, Liyakat Ali Han Müslüman Ligi Parlamenter Partisinin genel başkan yardımcısı oldu. Cinnah'ın sağ kolu olarak tanınan Liyakat Ali Han, Pakistan'ın doğuşu yıllarında olayların merkezinde yer aldı. Bağımsızlıktan sonra Liyakat Ali Han, Pakistan'ın ilk başbakanı olarak atandı.

Ülkenin ilk başbakanı olarak görev yapan Liyakat Ali Han, Pakistan'ın bir dizi sorunu ile uğraşmak zorunda kaldı. Dışişleri Bakanlığı sorumluluğunu da üzerine alıp II. Dünya Savaşı sonrasının zor şartlarında milletlerarası alanda tarafsızlık politikası güderek Pakistan'ı yönetmeye çalıştı. Bu arada İslam dünyasıyla yakınlaşmaya önem vererek Suriye, Türkiye, İran ve Endonezya ile dostluk anlaşmaları imzaladı. Ülke içinde yeni bir Pakistan kimliği oluşturmaya ve bunun için ilk anayasanın hazırlanması için gayret etti. İsyanlar ve mülteci sorununu çözmek ve ülke için etkin bir idari sistem kurma amacıyla Muhammed Ali Cinnah'a yardımcı olmaya çalıştı. Cinnah'ın ölümünden sonra oluşan boşluğu doldurmak için

çalıştı. Pakistan'ın ilk anayasasını oluşturma çabalarının yanı sıra dış politikaya da adım attı. Bunun yanında merkezde olan partisinin durumunu kuvvetlendirmek yerine ilk etapta illerde seçim yapmakla işe başladı. İlk Temel İlkeler Kurulunun raporuna karşı beliren tepkiler Liyakat Han'ın cesaretini kırmıştı. Pencap'taki siyasi durum, Liyakat Han'ı epeyce zayıflatmıştı.

Başbakan, o zaman Pencap kabine başkanı olan Mian Mümtaz Daultana'nın tarafını tutmuş, kendisini Memdut valisine karşı destekletmişti. 1949 tarihli görev yetkisizliği kanununa dayanarak valinin bazı yolsuz faaliyetleri bulunduğuna ve seçilemeyeceğine dair bir belge hazırlatmıştı. Basın bu işi deşifre ettiği için Liyakat Han'a karşı bir düşmanlık havası oluşmuştu.

Siyasi sahada Liyakat Ali Han'ın yerine geçenlerin bu görevi yerine getirecek güçte olmadığı söyleniyordu. Merkezi Hükümet, yalnız eyaletlerle değil kendi içinde de çatışmalar barındırıyordu. Bağımsızlığın ilanı sırasında bir memur, kendi kendine Genel Valiliğini ilan etmişti. Bir dairede genel sekreter sıfatı ile çalışan başka bir memur da bir gün içerisinde Maliye Bakanı olmuştu. Odaların dışındaki levhalara adlarını yazdırmak bu iş için yetiyordu. Politikacılar ise yönetici kadrosunda görevli kişilerle işbirliği yapıyorlardı. Politik ihtiraslara kapılanlar ve kendi çıkarlarını düşünen memurların davranışları sonucunda ülke çöküş yaşıyordu. Hindistan'ın kuzeybatısında, Müslüman çoğunluğun yaşadığı bir bölge olan Keşmir, Hindistan ile Pakistan arasında, 1947' den bu yana anlaşmazlık konusu olmuştur. 1 Ocak 1949' da imzalanan bir anlaşma ile bölgenin üçte birinin kontrolü Pakistan'a verilmişti. Cammu Keşmir adı verilen geri kalan bölge ise Hindistan'a bağlı özerk bir eyalet oldu. Liyakat, Hindistan ve Pakistan arasında azaltılmış gerginlikler azınlık

meselesine ilişkin girişimlerde bulundu. 1949 yılında Pakistan Ulusal Bankası ve Karaçi'de bir kâğıt para fabrikası kuruldu.

1.1. Temel İlke Raporu (Constitutional Annex)

Başbakan Liyakat Ali Han ve beraberindekiler tarafından Temel İlke Kurulu ilk raporunu hazırladı ve 12 Mart 1949 tarihinde Yasama Meclisi tarafından kabul edildi. " 'Çözünürlük Amacı' denilen bu anayasa raporu, Pakistan Anayasa Tarihi'nin 'Manga Carta'sı' olarak kabul edilir."[2] Bu rapor, Pakistan'ın gelecekteki anayasasının temellerini oluşturdu. Avrupa örnek alınarak, ideoloji ve İslam'ın demokratik inanç olamayacağı ilan edildi.

"Çözünürlük Amacı" aşağıdaki ilkeleri ilan etmiştir:

- Egemenlik yalnızca Allah'a aittir. Pakistan halkı, onun öngördüğü sınırlar çerçevesinde ve onun yolunda ilerleyecektir.
- Devlet, yalnızca halkın seçilmiş temsilcileri vasıtasıyla yetki kullanabilir.
- Demokrasi, özgürlük, eşitlik, hoşgörü ve sosyal adalet gibi İslam'da dile getirilen ilkelere tamamen uyulması gerekir.
- Müslümanlar olarak Kuran-ı Kerim ve Sünnet'te ortaya koyulan İslam'ın öğretileri doğrultusunda hayatlarını sürdürmek doğru olacaktır.

[2] http://www.cssforum.com.pk/css-compulsory-subjects/pakistan-affairs/12015-pakistans-history-1947-till-present.html

- Azınlıklara özgürce karar verme ve onların ibadetlerini, kültürlerini geliştirmesi için haklar verilecektir.
- Pakistan bir federasyon olacaktır.
- Temel haklar güvence altına alınacaktır.
- Yargı bağımsız olacaktır.

Çözünürlük Amacı, Pakistan anayasal tarihinin en önemli ve aydınlatıcı belgelerden birisi olarak kabul edilir. Bu belgenin önemi, Batı ve İslam demokrasinin iyi özelliklerini birleştirici nitelikte olmasıdır. Modernizmin ve İslam'ın bir karışımı olarak hazırlanmıştır. Sekizinci Değişiklik kapsamında 1985 yılında Pakistan anayasasının bir parçası haline gelmiştir.

1.2. Liyakat - Nehru Paktı (Delhi Paktı)

Başbakan Liyakat Ali Han, Hindistan'la olan sorunların çözülmesi gerektiğini belirten bir bildiri yayınladı. Ayaklanmalar ve savaş korkusuna nasıl son verilebileceğini belirlemek için Hintli mevkidaşı Nehru ile bir toplantı yapılması önerisinde bulundu. İki Başbakan, 2 Nisan 1950 tarihinde Delhi'de bir araya geldi ve konu ayrıntılı tartışıldı. Toplantı altı gün sürdü. 8 Nisan 1950'de iki lider Liyakat-Nehru Paktı (Delhi Paktı) adı verilen bir anlaşma imzaladı. Bu pakt, Hindistan ve Pakistan'daki azınlıklar için bir haklar beyannamesiydi. Paktın amacı kısaca şunlardır:

- Her iki tarafta da azınlıkların korkularını hafifletmek.
- Toplumda barışı sağlamak.
- İki ülkedeki anlaşmazlıkların çözülmesi için bir atmosfer ortamı yaratmak.

Böylece mültecilerin eskiden yaşadıkları yerlerdeki mülklerini satmak üzere herhangi bir zorlukla karşılaşmadan buralara dönmeleri sağlandı. Pakt, kaçırılan kadınların ve yağmalanan malların geri verilmesini, zora dayalı din değiştirmelerin tanınmamasını ve azınlık haklarına saygı gösterilmesini öngörüyordu. Bu hükümleri yerine getirmek üzere azınlık komisyonları kuruldu; bir süre için güven ortamı gerçekten sağlandı ve birçok mülteci geri döndü. Bu pakt, Hindistan ve Pakistan arasındaki ilişkileri geliştirmek için olumlu ve iyimser bir başlangıcı olarak kabul edildi.

Liyakat Ali, 1951 Mayıs'ında Amerika Birleşik Devleti'ni ziyaret etti ve Batı ile daha yakın ilişkiler kurma yönünde adım attı. Cinnah'ın yanında yetişen ve başbakan Liyakat Ali Han'ın başarılı bir politika uygulamasıyla iç düzen sağlanmaya başlamış, yaşanan olumsuzluklar yavaş yavaş giderilmeye çalışılmıştı. Pakistan diğer

devletlerle ilişkilerinde saygı duyulan, tarafsız bir ülke haline gelmeye başlamıştı. Cinnah'ın ardından sorumlulukları üstlenmek zorunda kalan ve bu süre içersinde ülkeyi toparlamak için epey uğraşmak zorunda kalan Liyakat Ali Han, Hindistan ile ilişkilerinde yumuşak bir politika izleme yanlısı olmuş ve bazı ödünler vermekte sakınca görmemiştir. "Liyakat Ali daha çok ABD taraftan ve Rusya aleyhtarı bir siyaset izleyen ilk Pakistan başbakanı olarak hatırlanır. Onun üzerinde durduğu diğer çalışması ise ülkeyi batılılaştırmaya çabasıdır. Eşi de kurduğu (kadın) teşkilatıyla hanımları batılılaştırma yolunda gayret göstermektedir."[3]

Liyakat Ali Han, 16 Ekim 1951'de Rawalpindi'de yapılan bir açık hava toplantısı esnasında gerçekleşen Afgan bir suikastçının saldırısı sonucu öldü. "Pakistan'ın kuruluş aşaması boyunca emeği büyük olan Liyakat Ali Han'a Pakistan halkı tarafından Kaid-i Millet (Milletin Önderi) unvanı verilmiştir."[4]

9 Mart 1949'da yaptığı bir konuşmada şunları dile getirmiştir: "Pakistan halkının zenginleşmesi demek; Dünya ulusları arasında hak ettiği şerefli bir yer elde etmesi, uluslararası barış içinde ilerlemesi ve insanlığın mutluluğa ulaşmasına tam olarak katkı sağlaması demektir."[5]

Pakistan'da Liyakat Ali Han, Cinnah'ın sağ kolu ve varisi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca ülke çapında onun resmi posta pulları üzerine basılmıştır.

[3] http://www.safakvaktim.com/ortadogu/695-pakistanin-siyasi-gecmisi

[4] TDV İslam Ansiklopedisi

[5] http://khudi.pk/2012/11/07/speech-of-liaquat-ali-khan-on-the-objectives-resolution/

2. HOCA NAZİMUDDİN (17 Ekim 1951 - 17 Nisan 1953)

Hoca Nazimuddin 19 Temmuz 1894 yılında Dakka'da doğdu. Dunstable Gramer Okulu'nda eğitim gördü. Daha sonra Aligarh Koleji ve Cambridge Trinitiy Hall'de lisansını tamamladı. 1922- 1929 yılları arasında Dakka Belediye Başkanı oldu. Ağustos 1924'te Banu Şah ile evlendi. 1929 yılında Bengal Milli Eğitim Bakanı görevine getirildi. Zorunlu ilköğretim için çalışmalar yaptı. O yıllarda Dakka Üniversitesi Yönetim Kurulu Üyesi oldu. 1934 yılında Hint İmparatorluğu Yoldaşlığı şövalye unvanını aldı. 1934 yılına kadar Milli Eğitim Bakanlığı görevini sürdürdü. 1937 yılında İçişleri Bakanı görevine atandı. 1937- 1941 yılları arasında Fazıl-ul Hak koalisyonu bakanlar kurulu meclis üyesi olarak kaldı. Fazıl-ul Hak'ın istifasının ardından 1941- 1943 yılları arasında Hoca Nazimuddin Muhalefet Lideri oldu. Daha sonra Muhammed Ali Cinnah'a olan yakınlığından dolayı istifa etti. 24 Nisan 1943 yılında Bengal başbakanı oldu. 1945 yılında Amerika Birleşik Devleti'nde düzenlenen Gıda Konferansı'nda Hint yemekleri temsilcisi olarak katıldı. 1946 yılında bağımsızlık inancından dolayı İngiltere'ye tepki niteliğinde verilen şövalye unvanından feragat etti. Ayrıca aynı yıl Cenevre'de düzenlenen Birleşmiş Milletler toplantısında Hindistan'ı temsil etti. Ağustos 1947 yılında Doğu Bengal Müslüman Birliği Partisi Lideri olarak seçildi. 11 Eylül 1948 yılında Muhammed Ali Cinnah vefat ettiğinde Hoca Nazimuddin, Pakistan Genel Valisi görevine getirildi. Nazimuddin, muhafazakâr bakış açısı ile Muhammed Ali Cinnah'ın izinden gitmeye gayret etti. Urdu Dilini ikinci devlet dili yapmak için "Rashtrabhasa Sangram Parishad" liderleri ile bir anlaşma imzaladı fakat Batı Pakistan'ın baskıları ile bu anlaşmayı uygulayamadı. 1949 yılında Liyakat Ali Han'ın tavsiyesi üzerine Pakistan'ın yapılanmasının tespiti için Temel İlkeleri Komisyonu kurdu.

1951 yılında Liyakat Ali Han, suikastte hayatını kaybettikten sonra Hoca Nazimuddin, Genel Valilik görevini bıraktı ve Pakistan'ın ikinci başbakanı olarak göreve başladı. Bu sırada Gulam Muhammed Genel Vali idi.

Nazimuddin, Pencap ve Bengal arasındaki gerginlikten dolayı sıkıntılı bir süreçte başbakanlık yapmak zorunda kaldı. 21 Şubat 1952 yılında Bengal resmi dili ve eşit statü talebi sonucunda bir dil hareketi başladı. Bu gösteri, polisin müdahalesiyle son buldu fakat olaylar sırasında birçok kişi hayatını kaybetti. Nazimuddin, yaptığı konuşmalardan dolayı tepki topladı. 22 Aralık 1952'de Temel Prensip Komitesi olarak ikinci taslağı hazırlandı ve komisyona sunuldu. Bu arada kötüleşen ekonomiden dolayı Nazimuddin, zor durumda kaldı ve Genel Vali Gulam Muhammed, Nazimuddin'in istifasını istedi. 17 Nisan 1953 tarihinde Genel Vali Gulam Muhammed, Hoca Nazimuddin'i görevden aldı.

Hoca Nazimuddin, ülkesinin bağımsızlık hareketi sırasında Hindistan'ın İngiliz sömürge gücü tarafından kendisine verilen 'Sir' ünvanından feragat eden birkaç kişiden biriydi. Ayrıca gayrimenkullerini de ülkesi için bırakmıştı. Hoca Nazimuddin, hevesli bir sporcu ve spor organizatörüydü. 1935-1946 yılları arasında Kalkutta'da Müslüman Spor Kulüp Başkanlığı yaptı. 1938 yılından 1940 yılına kadar da Hint Hokeyi Federasyonu Başkanlığını yürüttü. Bir öğrenci olarak İngiltere'de kaldığı süre içerisinde iyi bir tenis ve futbol oyuncusu olarak ün kazandı. Bunun yanında, Salimullah Müslüman Yetimhanesi Başkanlığı yaptı. O Kalkutta'da Şehrin Müslüman Tüccarları Konseyi'ni kurdu.1958 yılında Nişan-ı Pakistan unvanını aldı.

Hoca, 1964 yılında öldü ve memleketi Suhrawardy Udyan'da toprağa verildi. Nazimabad ve Kuzey Nazimabad banliyöleri onun adına onurlandırılmıştır. Başbakanın azli hareketi, sağlıksız bir gelenek olarak görülmüş ve hükümetlerin

başbakan kaldırma hareketine örnek teşkil etmiş ve bu gelenek daha sonra ülkede sürekli bir istikrarsızlık oluşturmuş bazı başkanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. "Hoca, Doğu Bengal'in halkçı görüşlü bir elit politikacısı olarak hatırlanacak."[6]

[6] http://www.oxforddnb.com/templates/article.jsp?articleid=93416&back=

3. MUHAMMED ALİ BOGRA (17 Nisan 1953 - 12 Ağustos 1955)

Muhammed Ali Bogra, 19 Ekim 1909'da Bengal'de doğdu. Kalkutta Üniversitesi'nde siyaset eğitimi aldı. 1937 yılında Bengal Yasama Meclisi'nde görev yaptı. 24 Nisan 1943 yılında Hoca Nazimuddin Bengal Başbakanı oldu ve Muhammed Ali Bogra, Başbakan Meclis Sekreteri görevine getirildi. 1946 yılında Maliye ve İl Sağlık Bakanı oldu. Bogra, 1949 yılında Kanada'da Pakistan Büyükelçisi olarak görev yaptı. 1952 yılında ise Amerika Birleşik Devleti Burma Büyükelçisi olarak atandı.

Bogra, 17 Nisan 1953 yılında Pakistan Genel Valisi Gulam Muhammed tarafından Pakistan Başbakanı olarak atandı. Muhammed Ali Bogra diplomat olarak tanınıyordu fakat siyaset alanında pek tanınmıyordu. Başbakan olarak göreve başlamasından dolayı Amerika ile Pakistan arasında yakın ilişkilerin başlayacağı düşünüldü. Gulam Muhammed'in sağlığı Ağustos 1955'te kötüleşince Genel Valilik görevinden istifa etti. Yerine Genel Vali olarak Tümgeneral İskender Mirza göreve atandı. İskender Mirza, 4 Ekim 1955'te resmi olarak göreve başladı.

3.1. Muhammed Ali Bogra Formülü

Başbakanlık görevine getirildikten sonra Muhammed Ali Bogra, ilk hedefinin yeni bir anayasa düzenlemek olduğunu ilan etti. Bu görevi yerine getirebilmek için altı ay boyunca çalıştı. Onun yeni anayasa tasarısı 'Muhammed Ali Bogra Formülü' olarak bilinmektedir. Bu formülü 7 Ekim 1953 yılında Pakistan Kurucu Meclisine sundu.

Formülün ana maddeleri şunlardır:

1- Üst Meclis için tüm illerde eşit temsil olacak şekilde 50 koltuk ayrılacak, alt meclis için de 300 koltuk orantılı dağıtılacak ve temsilci illere tahsis edilecektir.

2- Verilecek tüm kararlarda her iki bölge eşit haklara sahip olacaktır. Devlet Başkanı seçimi ve güvenoyu iptali için ortak kararı alacaktır.

3- İki bölge arasında görüş ayrılığı durumunda, her bölgenin en az yüzde otuz üyesiyle bir oturum yapılacak ve oy birliği ile karar alınacaktır.

4- Ulema Kurulu yerine, Anayasa Mahkemesi bir kanun Kuran-ı Kerim ve sünnete uygun ise karar verme yetkisi verilecektir.

5- Cumhurbaşkanlığı ve Yasama Meclisi seçimleri için bir seçim kurulu oluşturulacak ve cumhurbaşkanı beş yılda bir, Yasama Meclisi iki yılda bir seçimle yenilenecekti.

6- Herhangi bir kanatta kalıcı hâkimiyeti engellemek amacıyla, devlet başkanı batı tarafından ise başbakan da batı tarafından olacaktı.

Bu öneri büyük bir coşkuyla karşılandı. Bunun yanı sıra eleştirilen bazı yönleri de oldu. Her iki bölgenin eşit yönde haklara sahip olması bazı kesimler tarafından uygun bulunmadı. 1954 yılında Pakistan Kurucu Meclisi, Bengalce ve

Urdu Dilinin ulusal dil olmasına karar verdi. Bu anayasanın onaylanmasını kolaylaştırdı.

"Temel İlkeler Komitesi'nin iki raporundan farklı olarak, Bogra Formülü başarılı bulunmuştur. Pakistan'ın iki bölgesi arasındaki uçuruma bir köprü olabileceği düşünülmüştür. Öneri 13 gün Kurucu Meclis'te görüşüldükten sonra anayasa hazırlamak için bir komite kuruldu ve anayasa kesinleşti. Başbakan Muhammed Ali Bogra'nın yeni bir kabineyle görevine devam etmesine izin verildi. Bunun sonucunda Muhammed Ali Bogra, 26 Ekim 1954 tarihinde başbakanlık için tekrar yemin etti."[7]

[7] http://www.cssforum.com.pk/

3.2. Bogra - Nehru Müzakereleri

Muhammed Ali Bogra, Başbakanlık görevini sürdürürken Pakistan ve Hindistan arasında yaşanan tatsızlıkların yerine her iki ülkenin de barış içinde, dostça ilişkiler kurarak başarı ve istikrara ulaşacaklarını ifade etmiştir. Bunun için de Keşmir Sorununun çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bogra ve Nehru, Haziran 1953 yılında "Başbakanlar Konferansı" sırasında bir araya geldiler. Bir ay sonra Karaçi'de tekrar görüştüler. Muhammed Ali Bogra, Nehru'yu Keşmir anlaşmazlığı yerine dostane ilişkilere teşvik etmek istedi. Bunun için iki ülke arasında mektup ve telgraflarla da görüşmeler devam etti. Nehru, etik ve felsefe dâhil olmak üzere her konuda konuşulabileceğini ancak Keşmir anlaşmazlığı konusunda herhangi bir çözümün pek yakın olmadığını düşünüyordu. Hindistan 1953 yılında Keşmir'de çıkan bir ayaklanmayla karşı karşıya kaldı. Bu da Pakistan'a karşı bir öfke duyulmasına neden oldu. Muhammed Ali Bogra'nın Yeni Delhi'de Negru ile görüşme fikri için cesareti kırıldı ama Ağustos 1953'te bir araya geldiler. Görüşme sonrasında şu sonuçlar ortaya çıktı:

- " Bu anlaşmazlık Keşmirlilerin isteğine göre adil ve tarafsız bir halkoylaması ile görüşülecek.
- Nisan 1954 sonuna kadar halkoylaması ile bir yönetici seçilecek.
- Halkoylaması sonucunda bugüne kadar sorun olan konular hakkında kararlar alınacak, askeri ve diğer komitelerin atanmasında her iki başbakanın görüşü doğrultusunda karar verilecek.
- İlerleme ancak iki ülke arasında barış ve ortamı olduğunda olacaktır."[8]

[8] http://en.wikipedia.org/wiki/Muhammad_Ali_Bogra#Bogra_Formula

Delhi görüşmelerini iki başbakan arasındaki mektup alışverişi izledi. 10 Ağustos 1953 - 21 Eylül 1954 tarihleri arasında yirmi yedi mektup ve telgraf ile görüşme yapıldı. Mayıs 1954'te Amerika'nın Pakistan'a yardım yaptığı haberi ile Pandit Nehru, Keşmir için alınan kararlardan vazgeçmesine bir sebep oldu. Muhammed Ali, Hindistan'ın silah gücünün Pakistan'ın üç katı kadar olduğu konusunda dikkat çekti. Bu da bir savaşla tüm Alt kıtanın yok olabileceği anlamına geliyordu. Ancak Nehru ve Bogra arasında gelişen görüşmeler Nehru'nun itiraz etmesiyle yön değiştirdi. Muhammed Ali Bogra, Keşmir anlaşmazlığı için yapılan görüşmelerin olumsuz bir şekilde sonuçlanacağını anladı ve 21 Eylül 1954'te bir mektup kaleme aldı. Bu mektupta şöyle yazıyordu;

"Keşmir görüşmeleri ile ilgili olumsuz bir sonuca neden olduğum için üzgünüm. Umarım herkesin vicdanı bu haksızlığı ve tehlikeyi algılayabilir."[9]

İkinci kurucu meclis seçildikten sonra Ağustos 1955'te Genel Vali İskender Mirza'nın isteği üzerine başbakanlık görevinden istifa etti. Daha sonra Amerika Birleşik Devleti Pakistan Büyükelçiliği görevine geri döndü. 1962 yılında Dışişleri Bakanı olarak görev aldı. 1963 yılında ise hayatını kaybetti.

[9] http://storyofpakistan.com/bogra-nehru-negotiations/

4. ÇAUDİRİ MUHAMMED ALİ (12 Ağustos 1955 - 12 Eylül 1956)

Çaudiri Muhammed Ali, 15 Temmuz 1905 tarihinde Jalandhar'da doğdu. İlkokulu ve ortaokulu, Nahangal Anbia Okulu'nda okudu. Çok başarılı bir öğrencilik geçiren Çaudiri, eğitimini erken tamamladı ve burs kazandı. Babası, Aligarh Hareketi'nden etkilenerek oğlunun modern eğitim alması için çabaladı. Muhammed Ali, kişisel ilgisi olduğundan güncel eğitim ve ses eğitimi aldı. 1925 yılında İslamiye Koleji'nden mezun oldu. Daha sonra 1927 yılında Pencap Üniversitesi'nde yüksek lisansını tamamladı. Allame Muhammed İkbal'in şiirlerinden etkilenen Çaudiri, edebiyat faaliyetlerinde de etkili oldu. Müslüman Lig'in 1922'de yapılan oturumuna gönüllü olarak katıldı. 1928 yılında Hint Denetim ve Hesapları hizmetine katıldı. 1932 yılında Bahawalpur için Genel Saymanlık görevine atandı. Bu rütbeyi elde eden ilk Hintliydi. Daha sonra ise Ekonomi Uzmanı olarak görev yaptı. Görevi süresince gelirlerin artması ve borçların azalmasından dolayı görevini başarılı bulunarak 1936 yılında ekonomi ve ticaret kurumunda Federal Hükümet sekreteri olarak göreve atandı. Bir yıl sonra Merkez Finans Bakanlığı sekreteri olarak görev aldı. 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, milletvekili oldu. Daha sonra Askeri Maliye Bölümü'nde Finansal Danışmanlık görevine getirildi. 1942 yılında Ortadoğu Cephesi'ne gitti. 1943 yılında ise, Savaş ve İletişim Birimi'nde Ek Finansman Danışmanı olarak görev yaptı. 1945 yılında da mali müşavirliğe yükseldi. Aynı yılda OBE (Out of Body Experience) unvanını alan Muhammed Ali, 1946 yılında ise CIE (Central Intelligence Agency) unvanını aldı. Müslüman Lig için kabine dışı resmi danışman olarak hizmet verdi. Liyakat Ali Han tarafından hazırlanan rapora bütçe raporu sundu. 1947 yılında Pakistan'ın kurulması üzerine hükümetin Genel Sekreteri oldu. O dönem Maliye Bakanı olan Gulam

Muhammed'e bütçe raporu hazırlamasında yardımcı oldu. Hoca Nazimuddin'in kabinesinde Gelir Bakanlığı görevine getirildi. Muhammed Ali, organize bir şekilde gelir kaynaklarını kullanmak için çalıştı. 1952 yılında sanayileşmeye teşvik amacıyla, Industrial Development Corporation onun çabasıyla kurulmuştur.

Çaudiri Muhammed Ali, Genel Vali İskender Mirza tarafından 12 Ağustos 1955 yılında başbakan olarak görevlendirildi.

4.1. 1956 Anayasası

Çaudiri Muhammed Ali, başbakanlık görevine getirildiğinde ilk olarak bir anayasa hazırlamak için çalıştı. Daha önce hazırlanan "Çözünürlük Amacı" anayasa başlangıcı olarak kabul edilmiş fakat ana metin dâhil edilmemişti. Uzun süren çalışmalardan sonra 23 Mart 1956 tarihinde Anayasa kabul edildi ve Pakistan İslam Cumhuriyeti ilan edildi. Pakistan Kurucu Meclisi, geçici Millet Meclisi oldu. Genel Vali İskender Mirza ilk Cumhurbaşkanı olma sıfatıyla yemin etti. Muhammed Ali, merkezi ve iller arasındaki güç bölünmesi konusunda Birleşik Cephe üyelerini ikna etti. Onlara; finans, savunma ve iller arası ticaret, iletişim, uluslararası ticaret ve göç üzerinde kontrol için daha fazla yetki verileceğine söz verdi. 1956 Anayasası'nın en önemli özelliği İslam hükümlerinin politika içinde yer almış olmasıydı. Bu anayasanın diğer maddelerinden bazıları şunlardır:

- 1956 Anayasası'nın en önemli özelliklerinden biri İslam hükümlerinin direktif olarak politika içinde yer almasıydı.
- Bu anayasa, tek meclisli yasama organını içeriyordu. Parlamento, üç yüz üyeden oluşuyordu.
- Her iki bölge için koltuk sayısı eşit olacaktır.
- Mecliste bulunan üyelere ek olarak her iki bölge için beş kadın üyeye yer verilecektir.
- En az yirmi bir yaşında olan tüm vatandaşların oy kullanabilme yetkisi olacaktır.
- Merkez ve eyaletler arasında ya da iki eyalet arasında bir anlaşmazlık olduğunda; Yargıtay Başkanı merciî olacaktır.
- Başbakan, millet meclisi üyelerinin arasında seçilebilecektir.

- İngilizce ilk 25 yıl için resmi dil, Urdu Dili ve Bengalce ise devlet dili olarak kabul edildi.

1956 Anayasası yazılı ve esnek bir anayasa olmuştur. Bireyin temel haklarını savunan bu anayasanın, acil bir durumda Cumhurbaşkanının bu hakları askıya alma özelliği vardı. 1956 Anayasası, 7 Ekim 1958 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Muhammed Ali iktidarda olduğu müddetçe ekonomik gelişmelere katkıda bulunmuştur. Tekstil endüstrisi onun döneminde yayılmış, böylece ülkeye döviz girişi olmuştur.

Çaudiri Muhammed Ali, 12 Eylül 1956 tarihinde politikada başarısız olduğunu kabul ederek hem Müslüman Lig'deki görevinden hem de başbakanlık görevinden istifa etmiştir. Muhammed Ali, " Pakistan'ın Doğuşu " adlı bir kitap yazmıştır. 1969 yılına kadar siyasette aktif olarak rol alan Çaudiri Muhammed Ali 2 Aralık 1980 yılında hayatını kaybetti.

5. HUSEYİN ŞEHİD SUHRAWARDİ (12 Eylül 1956 – 17 Ekim 1957)

Huseyin Şehid Suhrawardi, 8 Eylül 1892 yılında Hindistan'da doğdu. Kalkutta Aliya Medresesi'nde eğitim gördü. 1910 yılında Saint Xavier College'de eğitimine devam etti. 1913 yılında ise Kalkutta Üniversitesi'nde Arapça programında yüksek lisansını tamamladı. Oxford Üniversitesi'nden BCL (Bachelor of Civil Law) lisans derecesi aldı. Huseyin, 1918 yılında Gray Inn Bar (Londra Mahkeme İşletmesi)'dan çağırıldı ve bir avukat olarak çalışmaya başladı. 1920 yılında Kalkutta'ya döndü ve Begüm Niaz Fatima ile evlendi. 1921'de Swaraj Partisi'ne katıldı. Hindistan Ulusal Kongresi'nde Swaraj Partisinin kurucusu Chittaranjan Das'ın sıkı bir takipçisi oldu. 1923 yılında imzalanan Bengal Paktı'nda önemli bir rol oynadı. Huseyin Şehid, 1924 yılında ise Kalkutta Belediye Başkan Yardımcısı oldu. Huseyin, Chittarajan Das'ın 1925 yılında ölümünden sonra Müslüman Lig'e katıldı. 1936 yılında Bengal İl Müslüman Lig Genel Sekreteri olarak görev aldı. Suhrawardi, 1937 seçimlerinden sonra Çalışma ve Ticaret Bakanı olarak atandı. 1943 yılında Bengal kıtlık meselesinden sorumlu bakan olarak görev aldı fakat kıtlığın azalması için başarılı sonuçlara ulaşamadı. Bengal Müslüman Ligi'nde Suhrawardi ve Ebul Haşim, Nazimuddin ve Akram Han'ın liderliğindeki muhafazakârlığa karşı ilerici bir çizgi çizdi. 1946 seçimlerinden sonra Huseyin Şehid, Bengal Müslüman Lig'den hükümette görev aldı. 1949 yılında ise Suhrawardi, Doğu Pakistan Awami Müslüman Birliği'ni kurdu. 1953 yılında partinin adı Awami Partisi olarak değiştirildi. Fazl-ul Hak ve Mevlana Bhashani ile birlikte Suhrawardi, 1954 genel seçimlerini kazandı ve Jukta Cephesi adına siyasi bir ittifak kurdu. 12 Eylül 1956 yılında Huseyn Şehid Suhrawardi, Genel Vali İskender Mirza tarafından Başbakan olarak atandı.

Huseyin Şehid Suhrawardi, Başbakanlık görevine getirildikten sonra askeri güçleri kuvvetlendirmek amacıyla çalışmalar yapacağını ilan etti. Görevi boyunca her iki kanattaki ekonomik eşitsizliği dengelemek için çalıştı. Suhrawardi, iş dünyasının toplumun ülke ekonomisine katkıda bulunması, onların para kazanmaları için yatırım izni ve iş faaliyetlerini genişletmek için teşvik programı hazırladı. " Bir Birim" denilen bu programı, Suhrawardi Doğu ve Batı Pakistan arasındaki ekonomik farklılıkları kolaylaştırmak için yapmaya çalıştı. Ancak, onun iyi niyetle başlattığı bu girişimler sadece politik sürtüşmelere yol açtı. Suhrawardi, yardımcıları ve Batı Pakistan daha çok Doğu Pakistan'a mali tahsisatlar verince bu program tepkilere yol açtı. Bunun yanında, Doğu ve Batı askeri promosyon çalışmaları tüm ülkede öngörülmüştü. Suhrawardi'nin çalışmalarıyla Dr. Abdul Hafiz başkanlığında Pakistan Ordu Donanım Fabrikası kuruldu. Doğu Pakistan olarak Pakistan Silahlı Kuvvetleri'nin varlığı katlanarak büyüdü. Bu olay da Huseyin Şehid'in adaletsiz olduğu yönünde tepki topladı.

Suhrawardi, dış politika konusunda da Amerika Birleşik Devleti yanlısı olarak görülmekteydi. İlk yurtdışı ziyaretini Çin'e yapmıştı. Çin'i ziyaret eden Suhrawardy, Pekin'de bir Büyükelçilik kurulmasını sağlamıştır.

Huseyin Şehid Suhrawardi'nin Başbakanlığı döneminde Pakistan Atom Enerjisi Komisyonu kuruldu. Atom Enerjisi Komisyonu'nun ilk başkanı Dr. Nezir Ahmed oldu. Dr. Nezir Ahmed 1957'de araştırma ve eğitim amaçlı bir nükleer reaktör kurulması konusunda hükümete raporunu sundu ama rapor kabul edilmedi.

Ekonomik eşitsizlik, başarısızlık ve çıkan çatışmaların ardından Genel Vali İskender Mirza, Huseyin Şehid Suhrawardi'nin istifa etmesini istedi. Suhrawardi, bu talebi reddetti ve güvenoyu yapılması için bir parlamentonun toplanmasını istedi.

Ancak, bu isteği kabul edilmedi. Bunun sonucunda, 17 Ekim 1957 yılında Huseyin Şehid, Başbakanlık görevinden istifa etti. Suhrawardi, istifa ettikten sonra siyasete devam etti. Kronik kalp rahatsızlığı olduğu için 1958 yılında Eyüp Han siyasete devam etmesini sakıncalı gördü. Suhrawardi, 5 Ekim 1963 yılında Beyrut'ta hayatını kaybetti ve Dakka'da toprağa verildi. Pakistan Hükümeti, demokratik hizmetlerinden ötürü Huseyin Şehid'in anısına İslamabad'da bir yola Khayaban-E-Suhrawardy adını vermiştir.

6. İSMAİL İBRAHİM ÇUNDRİGAR (17 Ekim 1957 - 16 Aralık 1957)

İsmail İbrahim Çundrigar, 15 Nisan 1897 yılında Ahmadabad'da doğdu. Bombay Üniversitesi'nde Hukuk eğitimi alan Çundrigar, Yüksek Lisansını da aynı üniversitede yaptı. 1920 yılında avukatlık yapmaya başladı. 1937 seçimlerinde Tüm Hindistan Müslüman Ligi Bombay Yasama Konseyi üyesi olarak seçildi. 1938 yılında ise Bombay İl Müslüman Birliği Başkanı oldu ve Ekim 1946 yılına kadar görevini sürdürdü. 1947 yılında Pakistan'ın kurulmasıyla birlikte Müslüman Lig'in kuracağı geçici hükümette yer alması için Muhammed Ali Cinnah, onun da aday olmasını istedi. O Müslüman Lig adına aday olan beş kişiden biri oldu. Diğer dört aday ise Liyakat Ali Han , Gazanfar Ali Han , Abdur Rab Nishtar ve Jogendra Nath Mandal oldu. İsmail İbrahim Çundrigar, 1947'de kurulan bağımsız kabinede Sanayi ve Ticaret Bakanı olarak atandı. Daha sonra Afganistan Kabil Pakistan Büyükelçisi olarak görev yaptı. Bir süre sonra Khyber Pakhtunkhwa (Kuzey- Batı Sınır Eyaleti) eyaletine vali olarak atandı. Çundrigar, Kasım 1951- Mayıs 1953 yılları arasında, Pencap Valisi olarak görev yaptı. 1955 - 1957 yılları arasında ise Pencap Adalet Bakanı olarak görevini sürdürdü. Başbakan Suhrawardi'nin Ekim 1957'de görevinden istifa etmesi üzerine, Genel Vali İskender Mirza, İsmail İbrahim Çundrigar'ı geçici olarak başbakanlık görevine atadı.

Çundrigar, Müslüman Ligi, Cumhuriyetçi Partisi, Krishak Sramik Partisi ve Nizam-ı-İslam Partisi yardımı ile 18 Ekim 1957 tarihinde hükümeti kurdu. Bakanlar Kurulu oluşturulduktan sonra, Çundrigar'ın siyasi rakibi Cumhuriyetçi Partisi, Müslüman Birliği'nin avantaj elde edeceği değişikliklere karşı çıktı. Bunun sonucunda huzursuzluk baş gösterdi. Genel Vali İskender Mirza, taraflar arasında çıkan huzursuzluklar nedeniyle Çundrigar'ı başarısız buldu. Bunun sonucunda ise

İsmail İbrahim Çundrigar, 11 Aralık 1957 tarihinde görevinden istifa etti. Böylece Çundrigar sadece iki ay görevde kalmış oldu.

Başbakanlık görevinde başarısızlıklar yaşamasına rağmen Çundrigar çok iyi bir anayasa hukukçusu olarak ün yapmıştı. İsmail İbrahim Çundrigar, 26 Eylül 1960 tarihinde Lahor'da vefat etti.

7. FİRUZ HAN NUN (16 Aralık 1957 - 7 Ekim 1958)

Firuz Han Nun, 7 Mayıs 1893 yılında Hamoka'da doğdu. Athison Koleji, Lahor'da eğitim gördü. 1912 yılında Oxford Üniversitesi'nde eğitim görmek için Londra'ya gitti. Nun, Londra'dayken babasının tavsiyesi üzerine orada eğitim gören Hintlilerle çok az ilişki kurdu. Kendi otobiyografisinde şöyle yazmıştı; " Hintliler hakkında bir fikrim vardı, onları tanıyordum. Yurt dışındayken de onlarla görüştüm ancak benim yabancı insanlardan da öğrenmem gereken şeylere ihtiyacım olacak." [10]

Oxford Üniversitesi'nde hukuk eğitimi alan Firuz Han, yüksek lisansını da orada yaptı. Öğrencilik döneminde futbol ve hokey oynadı. Aynı dönemde Cambridge Üniversitesi'nde Profesör Browne ile Farsça çalışmalar yaptı. Eylül 1917 tarihinde Hindistan'a geri döndü. Nun, 1920 yılında Lahor Yüksek Mahkemesi'nde avukat olarak görev yaptı. 1920- 1936 yılları arasında Pencap İl Yasama Konseyi üyesi olarak görev aldı. Daha sonra siyasete atıldı ve Pencap Bakanlar Kurulu'nda Sağlık ve Eğitim Bakanı oldu. 1936 yılından 1941 yılına kadar Londra Hindistan Yüksek Komiseri olarak görev yaptı. 1941 yılında Viceroy Yürütme Konseyi Üyesi olarak atandı 1945 yılına kadar bu görevini sürdürdü. Firuz Han aynı zamanda 1942 ile 1945 yılları arasında Hindistan Savunma Bakanı olarak görev yaptı. 1947 Ekim'inde, Kaid-i Azam Muhammed Ali Cinnah, birlik ve beraberlik mesajları götürmesi amacıyla Firuz Han Nun'u bazı İslam ülkelerine, özel elçisi sıfatıyla gönderdi. Bu görevin amacı Pakistan'ın kuruluşunun nedenlerini anlatmak ve destek aramaktı. Bu tek kişilik heyet, yurt dışına ilk gönderilen heyetti. Nun, bu görevini başarıyla tamamladı. Çalışmalarının sonucunda Doğu Pakistan Valisi olarak atandı. Ancak Pencap siyasetiyle daha çok ilgileniyordu. 1953 yılında yapılan seçimleri

[10] NOON Feroz Khan, From Memory, Lahore, Ferozsons, 1966, s.70

kazandı ve Pencap Başbakanı oldu. Bu görevini 1955 yılına kadar sürdürdü. Firuz Han, 1956 yılında Suhrawardi Kabinesi içinde Pakistan Dışişleri Bakanı olarak atandı. Pencap Cumhuriyetçi Partisi kurucularından Han, partinin genel başkanı oldu.

Firuz Han, 16 Aralık 1957 tarihinde Pakistan'ın Başbakanı seçildi. Nun, Ulusal Awami Parti, Krishak Sramik Partisi, Ulusal Kongresi ve Kast Federasyonu ile bir ittifak kurarak iktidara geldi. Devlet Başkanı İskender Mirza ile yakın olmasına rağmen Nun, başbakanlık görevini üstlendikten sonra üzerinde baskılar oluşturuldu. Siyasi istikrarsızlık ve bunalımdan yararlanan Cumhurbaşkanı İskender Mirza 8 Ekim 1958 tarihinde anayasayı ve siyasi partileri feshederek ülke çapında sıkıyönetim ilan etti. Sıkıyönetim Başkomutanlığına, Genelkurmay Başkanı Eyüp Han'ı getirdi. Sıkıyönetim ilan edildiği için Firuz Han Nun'un başbakanlık görevi de otomatik olarak sona erdi.

Firuz Han Nun, siyaset dışında akademisyen olarak da başarılı çalışmalara imza attı. Otobiyografisi de dâhil olmak üzere beş kitap yazdı. Han, 9 Aralık 1970 tarihinde Pencap'ta (Sargodha) öldü.

8. MUHAMMED EYÜP HAN (8 Ekim 1958 - 27 Ekim 1958)

Muhammed Eyüp Han 14 Mayıs 1907'de Haripur'da doğdu. Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletindeki Aligarh Müslüman Üniversitesi'nde ve İngiltere Sandhurst İngiliz Kraliyet Askeri Okulu'nda öğrenim gördü. 1928'de Hindistan Kara Kuvvetleri'nde subay oldu. II. Dünya Savaşı'nda Myanmar'da bir tabura kumandalık etti ve 1947'de İngiliz Hindistan'ın bölünmesinden sonra Pakistan ordusunda önce tuğgeneral (1948), ardından başkomutan olarak (1951) hızla yükseldi. Bu arada kısa süre de savunma bakanlığı yaptı (1954). Pakistan'da birkaç yıl süren siyasi kargaşadan sonra, 7 Ekim 1958 tarihinde ordu desteğiyle anayasayı fesheden Devlet Başkanı İskender Mirza, Eyüp Han'ı Başbakan olarak atadı. Cumhurbaşkanı İskender Mirza durumun dayanılmaz bir hale geldiğini, harekete geçmek gerektiğini bildirmişti. Birkaç gün önce üç bakan ve dört devlet bakanı yemin ettirilerek Merkez Kabinesine alınmış böylece kabinedeki bakanların sayısı yirmi altıya çıkarılmıştı. Bunun sebebi, Malik Firuz Han Nun'un yönetimindeki Cumhuriyet- Halk Partileri koalisyonunu ayakta tutmaktı. Daha sonra bakanlıkları paylaşma konusunda anlaşmazlıklar çıktı. Bunun üzerine Halk Partisi hükümetten çekildi. Akşam yeni bir iş bölümü yapılacağı ilan edildi. En önemli mesele, memleketin merkezi otoritesinin çöktüğü meselesiydi. İskender Mirza'nın anayasayı feshetmesi, Pakistan'ın her tarafında sıkıyönetim ilan etmesi, eyalet meclislerinin dağıtılması sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştu. 27 Ekim 1958 tarihinde Eyüp Han, İskender Mirza'nın istifa etmesi için baskı uyguladı ve onu İngiltere'ye sürgüne yolladı. Yönetim tamamıyla Eyüp Han'ın eline geçmişti. Böylece Cumhurbaşkanı olarak görevini sürdürdü.

Sıkıyönetimin ilanından hemen sonra, askeri makamlarla sivil yönetim arasındaki ilişkilerin nasıl olması gerektiği anlatılmıştı. Buradaki amaç anlaşmazlığa yer vermemek, karışıklık ya da doğabilecek çatışmaları önlemekti. Sivil yönetim valilere aitti. Mülki yapıda herhangi bir değişiklik olmamıştı. Bakanlar Kurulu Üyeleri seçildi. Hem Sıkıyönetim tüzüklerinden, hem de normal yönetim mekanizmasından yararlanılarak program her iki eyalette de uygulanmaya başlandı.

Yönetime ilk geldiğinde başkenti Karaçi'den Rawalpindi'ye taşıyan Eyüp Han, 1965 seçimlerinden sonra da yeni başkent olarak belirlenen İslamabad'ın yapımını başlatmıştı. Bu arada Keşmir sorunu nedeniyle Hindistan'la yeniden sorunlar baş göstermişti. Birleşmiş Milletler'in araya girmesiyle önlenen savaşın doğurduğu olumsuz sonuçlar nedeniyle ülkede huzursuzluklar oluşmuş, hükümet ikiye bölünmüştü. Bunun sonucunda Eyüp Han'ın uyguladığı politikayı eleştiren Pakistan Halk Partisi'nin lideri Zülfikar Ali Butto, tutuklanmıştı.

Eyüp Han'ın yönetimi sırasında Pakistan'ın batısı ile doğusu arasındaki farklılıklar halkı rahatsız edici boyutlara ulaşmıştır. Doğu Pakistan'a ülkenin ekonomisine katkısı oranında yatırım yapılmadığı için, iki bölge arasında ekonomik eşitsizlik baş göstermiştir.

Eyüp Han'ın kendi isteklerini gerçekleştirmek için her şeyi göze alabilme durumu halkı rahatsız etmeye başlamıştı. Yaşanan huzursuzluk ve ayaklanmalar gittikçe bir iç savaşa dönüşmeye başlamıştı. Tutuklanan muhalefet lideri Zülfikar Ali Butto'nun serbest bırakılması için Eyüp Han'a çok fazla tepki gösterilmiştir. Sadece kendi düşüncelerine muhalefet ettiği için bir insanın tutuklanmasına halk sessiz kalmamıştı. Baskılar sonucunda Eyüp Han, tutuklanan muhalefet liderinin serbest bırakılması için emir vermişti, sonrasında seçimlerde aday olmayacağını açıklayarak

1969'da görevinden istifa etmiştir. Muhammed Eyüp Han, 19 Nisan 1974 yılında İslamabad'da hayatını kaybetmiştir.

1958 yılında başlayan sıkıyönetimle, 1970 yılına kadar hiçbir başbakan görev yapmamıştır.

9. NURUL AMİN (7 Aralık 1971 - 20 Aralık 1971)

Nurul Amin, 19 Temmuz 1983 yılında Şahbazpur Bengal'de dünyaya geldi. 1915 yılında, Mymensingh Zilla Okulu'ndan mezun oldu. 1917 yılında, Mymensingh Ananda Mohan College' de sanat okudu. Daha sonra 1920 yılında Kalkutta Üniversitesi'ne girdi. 1929 yılında, Mymensingh Yerel Kurulu üyesi olarak atandı. 1930 yılında da Mymensingh Bölge Kurulu üyesi oldu. Nurul Amin, 1932 yılında, İngiliz Hindistan Hükümeti Mymensingh Belediyesi'ne komiser olarak atandı. 1937'den 1945 yılına kadar Mymensingh Bölge Kurulu Başkanı oldu. Uzun bir süre, Müslüman Lig'in Mymensingh İlçe Başkanı oldu ve 1944 yılında Bengal İl Müslüman Birliği Başkan Yardımcısı seçildi. Amin, 1946 yılında Bengal Yasama Meclisi Üyesi Başkanlığı'na seçildi. Nurul Amin, Pakistan Hareketi içinde aktif olarak yer aldı. Hoca Nazimuddin Başkanlığındaki kabinede Sivil Tedarik Bakanı oldu. Ayrıca Pakistan Millet Meclisi'nin (1947- 1954) bir üyesi oldu. 1948 yılında Doğu Pakistan Başbakanı seçildi. 1952 yılına kadar görevini sürdürdü. 1954 yılında İl Genel Meclisi seçimlerinde aday oldu fakat kazanamadı. Suhrawardi Şehid Huseyn'in ölümünün ardından Ulusal Demokratik Cephe Başkanı olarak seçildi. 1965 yılında Ulusal Meclis üyesi seçildi. 1965- 1969 yılları arasında Muhalefet Parlamento Partisi lideri oldu. Nurul Amin, Ulusal Demokratik Cephe'ye birleşik platform olarak 1967 yılında kurulan Pakistan Demokratik Hareketi Başkanı görevine getirildi. 1969 yılında Demokratik Eylem Komitesi'nde önemli bir rol oynadı ve Eyüp'e karşı düzenlenen harekete katıldı. Ulusal Demokratik Cephe'nin bir temsilcisi olarak, hükümet ve muhalefet partileri arasındaki siyasi krizi azaltmak amacıyla 1969 yılında Başkan Eyüp Han tarafından Rawalpindi'de Yuvarlak Masa

Konferansı'na katıldı. 1969 yılında kurulan Pakistan Demokrat Parti Başkanlığı'na getirildi. Nurul Amin, 1970 yılında Ulusal Meclis üyeliğine seçildi.

Nurul Amin, 7 Aralık 1970 tarihinde yapılan genel seçimlerde Pakistan Demokrat Partisi Başkanı olarak bir başarı elde etti fakat yapılan genel seçimde hiçbir parti tek başına iktidara gelemedi. Bunun sonucunda Cumhurbaşkanı Yahya Han, meclisi süresiz olarak kapattı. 1971 yılında Pakistan'daki karışıklıklar ve çıkan savaş dolayısıyla Yahya Han, Nurul Amin'i başbakan olarak görevlendirdi. 7 Aralık 1971'de göreve başlayan Amin'in başbakanlık dönemi 20 Aralık 1971 tarihinde Yahya Han'ın görevinden istifa etmesiyle sona erdi. Daha sonra Başbakan Yardımcısı olarak görev aldı. Bu görevini de 21 Nisan 1972 tarihinde gerçekleşen sıkıyönetime kadar sürdürdü.

Nurul Amin, en kısa süre başbakanlık yapan başbakan olmuştur. Amin 2 Ekim 1974 yılında ise Rawalpindi'de hayatını kaybetti. Zülfikar Ali Butto tarafından düzenlenen resmi bir törenle Muhammed Ali Cinnah'ın türbesinin bulunduğu yerin yanına gömülen Amin'in mezarına adı altın harflerle yazılmıştır.

Pakistan'da 1970'te genel seçimler yapıldı. Bu seçimde hiçbir parti tek başına iktidara gelemedi. Seçimi kazanamayan Zülfikar Ali Butto, Halk Birliği Partisi ile koalisyon hükümeti kurmaya yanaşmadı. Bu durumda meclis süresiz olarak kapandı. İktidar boşluğu ülke genelinde karışıklıklar yarattı. Pakistan'ın parçalanması tehlikesi ortaya çıktı. Neticede Doğu Pakistan, Hindistan'dan da yardım alarak, Bangladeş adıyla yeni bir devlet kurdu. Doğu Pakistan'ın bu muhtariyet savaşında Pakistan ordusu, Hindistan birliklerine yenilince, Yahya Han 1971'de hapsedildi.

9.1. 1971 Bangladeş Savaşı

1951 yılında kurulan Halk Partisine, Şeyh Mucib-ur-Rahman başkanlık etti. Her zaman ateşli bir Bengal milliyetçi olmuştu. Doğu Pakistan'daki Bengal'den gelen halktan destek görmeye başladı. Rahman, ileride özellikle Genel ve Doğu Pakistan olarak eyaletler için daha fazla özerklik talebinde bulunulan yeni bir tasarı hazırladı. Tasarının adı ise 'Altı Nokta' oldu.

9.1.1. Altı Nokta Programı

- "Hükümet, gerçek anlamda Lahor Çözünürlük temeline ve evrensel yetişkin haklarına bağlı kalarak seçilmiş yasama üstünlüğüne dayalı bir anayasa hazırlamalıdır.
- Federal Hükümetin sadece iki konu ile mücadele etmesi gerekir: Savunma ve Dışişleri. Diğer konular da devletlerin yetkisinde olmalıdır.
- İki kanat için iki ayrı para birimleri getirilmelidir, bu mümkün değilse, bütün ülke için bir para birimi olmalı, ama etkili anayasal hükümler Batı Pakistan için Doğu'dan sermaye farkını durdurmak için getirilmelidir. Ayrıca, ayrı bir Bankacılık Sistemi kurulmalı ve ayrı maliye ve para politikası Doğu Pakistan için kabul edilmelidir.
- İki kanat döviz kazancı için iki ayrı hesap olmalıdır, federal hükümetin döviz gereksinimlerinin eşit veya oranında sabit olması iki kanat tarafından yerine getirilmesi gereklidir.
- Yerli ürünler için her iki kanat arasında vergiden muaf hareket etmelidir.

- Kanatları yabancı ülkelerle ticaret bağlantıları kurmak için güçlendirmek gerekir.
- Vergi ve gelir toplama gücü birleştirilirse bunlar birimlerde kazanılmış olmalıdır. Federasyon kendi harcamaları karşılamak için devlet vergilerinden bir pay hakkına sahip olacaktır.
- Doğu Pakistan'ın ayrı bir milis ya da paramiliter gücü olmalıdır."[11]

Mujib'in Altı Nokta Programı daha fazla ulusal entegrasyon için Cumhurbaşkanı Eyüp Han'ın planına doğrudan aykırıydı. Eyüp Han, Mujib'in planının Batı Pakistan'daki etnik ve dilsel bölünmeleri teşvik etmesinden Pakistan'ın bölünmesinden korkuyordu. Ocak 1968 yılında Mujib tutuklandı. 21 Şubat 1969 tarihinde Eyüp Han bir sonraki başkanlık seçimlerinde aday olmayacağını açıkladı. 25 Mart'ta Eyüp Han istifa etti ve Muhammed Yahya Han'a yönetimi devretti. Daha sonra Mujib serbest bırakıldı. Yahya Han 7 Aralık 1970 tarihinde ulusal bir seçim için planlarını açıkladı. Pakistan'ın bütünlüğü ve birliği için halkı oy kullanmaya çağırdı. Aralık 1970 yılında yapılan genel seçimlerde, Halk Partisi ezici bir zafer elde etti ve 167 koltuk ele geçirdi. Batıda Zülfikar Ali Butto'nun Partisi olan Pakistan Halk Partisi 85 sandalye kazanmıştı. Seçim sonunda yeni bir Anayasa hazırlamak mümkündü. Halk Parti Altı Nokta Planı üzerinde durdu ve bu konuda ödün vermedi. Batı'da ise Halk Partisi Altı Nokta Programı'nı kabul etmedi. Yahya Han ve Zülfikar Ali Butto, Mujib'in bu tutumuna karşı geldi ve meclis süresiz kapatıldı. 23 Mart 1971 tarihinde Halk Parti "Direniş Günü" olarak ilan etti. Çıkan çatışmalar sonucunda binlerce müslüman bu savaşta öldü. Pakistan'ın Doğu ve Batı Pakistan

[11] http://www.banglapedia.org/HT/S_0426.HTM#

olarak bölünmesi Bangladeş'in kurulmasına yol açtı. Yirmi beş yıl sonra, Doğu Pakistanlılar kendilerini Bangladeş adıyla bağımsız ilan etti. Pakistan 22 Şubat 1974 tarihinde Lahore İslam Konferansı'nda Bangladeş'i tanıdı. Pakistan 1971'de Hindistan ile yaşanan savaştan sonra bağımsızlıktan bu yana büyük bir kriz ile karşı karşıya kaldı. Parçalanmış Pakistan sadece Batı Pakistan'da Pencap, Sindh, Peşavar ve Belucistan olmak üzere dört eyalet olarak kaldı.

10. ZÜLFİKAR ALİ BUTTO (14 Ağustos 1973 - 5 Temmuz 1977)

Zülfikar Ali Butto, 5 Ocak 1928 tarihinde Larkana' da doğdu. Hindu dininden varlıklı bir ailenin oğluydu. Ailesinin İslam dinini benimsemesiyle çocukluğunda İslam eğitimi aldı. Pakistan ve Hindistan'ın İngiliz sömürge yönetimi altında olduğu dönemde ortaöğretimini Hindistan'da tamamladı. Yükseköğrenimini ABD'de Berkeley Üniversitesi'nde siyaset bilimler dalında yaptı. Daha sonra ise İngiltere'de Oxford Üniversitesi'nde hukuk alanında yüksek lisans diploması aldı. Bu arada bir İngiliz gibi yetiştirildi. Zülfikar Ali Butto, 1951 yılında Nusrat (Ispahnie) Bhutto ile evlendi. 1953'te ülkesine dönerek Karaçi' de avukatlık stajını yaptı. 1956-1958 tarihleri arasında Sind Müslüman Hukuk Fakültesi' nde hukuk dersleri verdi. 1956'da Pakistan'ın İngiliz Uluslar Topluluğu'ndan ayrılmadan bağımsızlığını duyurdu. Butto, İskender Mirza'nın 1958'de ilk cumhurbaşkanı olarak kurduğu hükümette Ticaret Bakanı oldu. Eyüp Han'ın darbe yaparak idareyi ele geçirmesinden sonra da bakanlığı devam etti. Eyüp Han'ın beş yıl için devlet başkanlığına seçildiği dönemde, Butto da Dışişleri Bakanlığına getirildi. 1962' de Pakistan anayasal sisteme geçince Butto, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na, 1965' te Eyüp Han' ın 5 yıllığına Devlet Başkanı seçilmesiyle de Azınlık İşleri Bakanlığı' na getirildi. 1965' in sonlarında Hindistan ile olan sınır anlaşmazlığı savaşa neden oldu. 1963 - 1966 yılları arasında Dışişleri Bakanı iken, Batıdan uzaklaşıp Rusya ve Çin ile yakınlık kurdu.

İlk büyük başarısı 2 Mart 1963 tarihinde imzaladığı Çin-Pakistan sınır anlaşmasıydı. Hindistan'la yapılan savaşta, savaş taraftarı olup, barış yapılmasına karşı çıktığı için azledildi. 1967'de İslam sosyalizmini savunan Pakistan Halk Partisini kurdu. Eyüp Han'ı koyu dikta rejimi uygulamakla suçladı. Eyüp Han'a karşı

suikast girişimiyle sonuçlanınca diğer muhalefet liderleriyle beraber hapsedildi (1968). Muhalefet partilerinin yoğun baskılarına dayanamayan Eyüp Han, iktidarı Şiî olan Genelkurmay Başkanı Yahya Han'a devretti. Bundan sonra Butto, diğer muhalefet liderleriyle beraber serbest bırakıldı (1969). Yahya Han tarafından, Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığına getirildi. Pakistan'da 1970'te yapılan genel seçimde hiçbir parti tek başına iktidara gelemedi. Seçimi kazanamayan Butto, Halk Partisi ile koalisyon hükümeti kurmaya yanaşmadı ve meclis süresiz olarak kapatıldı. Doğu Pakistan'ın bu özerklik savaşında Pakistan ordusu, Hindistan birliklerine yenilince, Yahya Han 1971'de hapsedildi. Yahya Han'dan sonra hükümeti Zülfikar Ali Butto devraldı.

Yoğunlaşan muhalefet nedeniyle cumhurbaşkanlığını General Yahya Han' ın devralmasıyla Şubat 1969' da serbest bırakıldı. Aralık 1970' te yapılan seçimlerde Butto' nun partisi Batı Pakistan' da çoğunluğu kazandı. Doğu Pakistan' da ise Awami Partisi çoğunluğu aldı. 2 Aralık 1971' de Butto, Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığına getirildi. 1971' de Doğu Pakistan Bangladeş adıyla bağımsızlığını ilan etti. Bu gelişme üzerine Yahya Han görevinden ayrıldı ve Zülfikar Ali Butto Cumhurbaşkanı oldu. Mart 1972' de Ulusal Meclis Başkanı seçildi ve Nisan 1972' de Pakistan İslam Cumhuriyeti Başbakanı oldu. Butto' nun politikası Bangladeş'in ayrılmasından sonra ülke üzerinde bıraktığı fiziksel ve psikolojik yaraları onarmaya yönelikti. Göreve başladıktan kısa bir süre sonra Orta Doğu ve Kuzey Afrika bir moral turu başlattı. İslam dünyası ile yakın ilişkiler geliştirmek için de diğer ülkelerle iletişim kurmaya, Pakistan'ın benlik saygısını arttırmaya çalıştı. Bangladeş Bağımsızlık Savaşı' ndan sonra Pakistan zor günler yaşıyordu. Butto da stratejik konum ve mahkûmların serbest bırakılmaları için

Hindistan'la ikili görüşmelerin gerekliliğine inanıyordu. 1972 yılında, Butto'nun çabalarıyla Bangladeş'i tanımış SEATO (South East Asia Treaty Organization) Topluluğu Pakistan'dan çekildi. 2 Temmuz 1972'de, işgal altındaki toprakların geri dönüşü ve 1971 savaşında Doğu Pakistan içinde yakalanan Pakistanlı mahkûmların serbest bırakılması için Hindistan Şimla Antlaşması imzalandı.

10.1. 1972 Şimla Antlaşması

1971'de yaşanan savaştan sonra, Hindistan'da doksan üç bin Pakistanlı asker ve sivil tutsak olarak kalmıştı. Pakistan Devlet Başkanı Zülfikar Ali Butto ve Hint lideri Kastruba Mohandas Gandi arasında bir Zirve Konferansı gerçekleşti. 28 Haziran- 2 Temmuz 1972 tarihleri arasında Şimla Antlaşması imzalandı. Bu anlaşmanın sonucunda tutukluların serbest bırakılması için bir talep vardı. İki ülke 2 Temmuz'da anlaşmaya vardı. Bu pakt Birleşmiş Milletler tüzüğü ilkesi ve amacı ile iki ülke arasındaki ilişkileri barışçıl yollarla farklılıklarını çözmek için kararlar içeriyordu. Antlaşmanın en önemli şartları şunlardır;

- İyi komşuluk ilişkileri, istikrarlı, kalıcı bir barış içinde iki ülke, güvenlik, toprak egemenliği, karşılıklı dostluk ve eşitlik için saygı temelinde diğer ülkenin iç işlerine müdahil olabilir.
- Bu çabalarla son 25 yıldır iki ülke arasında yaşanan anlaşmazlıklara mümkün olduğunca son verilmesi için antlaşmada tekrarlandı. Her iki hükümet de birbirlerine karşı düşmanca propagandaları önlemek için tüm adımları atmayı kabul etti.
- İki ülke arasındaki ilişkilerin normale dönmesi için iletişim, posta servisi, deniz, kara ve hava yoluyla seyahate teşvik etmek ve kolaylaştırmak için çalışmalar yapılması kararlaştırıldı. Ticaret, ekonomi ve diğer kabul edilen alanlarda işbirliğine devam edilmesi kararlaştırıldı.
- 17 Aralık 1971 tarihinde olduğu gibi; Jammu ve Keşmir arasındaki kontrol hattı aynı kalacaktı. Ülkelerin uluslararası sınır ve ordularının çekilmesi

antlaşmanın uygulanmasından itibaren 30 gün içinde tamamlanması beklenecektir.

- Her iki ülke liderleri ülkelerindeki savaş esirleri, yerel mahkûmlar, Jammu ve Keşmir anlaşmazlığının nihai çözümü ve ilgili konularda kalıcı barış için düzenlemeler yer alıyordu.
- Güçlerin geri çekilmesi ile ilgili hükümlerin bir sonucu olarak, Hint askerlerinin savaş sırasında işgal ettikleri Pencap ve Sindh Pakistan topraklarının 5139 metre karesinden çekilecekti. Benzer şekilde, Pakistan birlikleri de Pencap ve Rajasthan topraklarından 69 metre kare çekilecekti.

Hindistan Şimla Antlaşması, 4 Ağustos 1972 tarihinde yürürlüğe girdi ve 15 Temmuz 1972 tarihinde onaylandı. Antlaşmanın ardından Pakistan'da büyük bir sevinç yaşandı. Halk, Zülfikar Ali Butto'yu bir kahraman edasıyla karşıladı. Savaş sonrası kesintiye uğrayan iletişim ve teknoloji tekrar canlanmaya başladı. Butto, 1972 yılında yeni bir anayasa hazırlanmaya başladı.

10.2. 1973 Anayasası

Butto Hükümeti'nin ilk başarısı Pakistan için yeni bir Anayasa hazırlamak oldu. Bu Anayasanın en önemli özelliği muhalefet partilerinin de önerilerinin dikkate alınmasıydı. Bu nedenle ülkenin büyük siyasi partilerinin hemen hepsi bu tasarıyı kabul etti. Millet Meclisi tarafından, 10 Nisan 1973 tarihinde '1973 Anayasası' kabul edildi. Anayasa 14 Ağustos'ta yürürlüğe girdi. 1973 Anayasasının içinde bir önsöz yer almaktaydı.

- Pakistan bundan sonra 'Pakistan İslam Cumhuriyeti' olacaktır, ifadesi Anayasanın ilk maddesiydi.
- Pakistan dört bölgeden oluşacaktır. Pencap, Sindh, Peşaver ve Belucistan Federasyonlarına ayrılacaktır.
- Devlet Başkanları 45 yaşın üstünde bir müslüman olacaktır. 5 yılda bir Meclis üyelerinin ortak kararıyla seçilecektir.
- Devlet Başkanı en fazla iki dönem üst üste seçilebilir.
- Başkan, fiziksel - zihinsel yetersizlik gerekçesiyle veya Anayasaya aykırı bir suçtan dolayı görevden alınabilir.
- Başkan, Yargıtay ve Yüksek Mahkeme Üyelerini, Komiserler ve Hâkimler Başsavcıyı atama ile yetkilendirilmiştir.
- Eyalet Hükümeti, Başkan tarafından atanan bir Vali tarafından yönetilecektir.
- Federal Bakan ve Devlet Bakan ataması meclis üyeleri arasında Başbakanlık tarafından yapılacaktır.
- Cumhurbaşkanı Başbakanın tavsiyesi üzerine Ulusal Meclisi değiştirebilecektir.

- Senato 63 üyeden oluşacak ve her eyaletten 14 üye seçilecek. Eyalet Hükümeti ve her eyalette Başkan tarafından atanan bir vali olacaktır.
- 1973 Anayasası özgür bağımsız bir yargı sağlayacaktır.
- Halk kanunla korunacak, halkın itaati ve sadakatini sağlamak başkanın görevi olarak verilecektir.
- Anayasa vatandaşlara bir hak garanti edecektir.
- Anayasanın iptal edilmesi girişiminde bulunan bir kişi vatana ihanetten suçlanacaktır.
- Halkın özgürlük, eşitlik, konuşma, ticaret gibi temel hakları sınırlandırılmayacaktır. Halkı aşağılayıcı kanunlar kabul edilmeyecektir.

İslam 1973 Anayasasıyla daha çok vurgulanmıştır. Bu vurgu, sosyal hayatın her alanında gerçek bir İslami sistemi kurmak için yapılmıştır. İslam Danışma Konseyi, İslam ilkelerine uygun olarak ülkenin mevcut yasalarını yeni metotlarla geliştirmek için kurulmuştur.

1973 Anayasası yaklaşık dört yıldır yürürlükte kalmıştır. Ancak 5 Temmuz 1979 tarihinde ülkede Sıkıyönetim ilan eden General Muhammed Ziya-ul-Hak tarafından askıya alınmıştır.

Yeni anayasa gereği Zülfikar Ali Butto, Devlet Başkanlığı görevini Fazıl İlahi Çaudiri'ye bırakıp kendisi başbakanlığı üstlendi. 1973 yılındaki anayasa değişikliği sebebiyle Cumhurbaşkanlığından ayrılan Butto'nun yerine meclis tarafından beşinci Cumhurbaşkanı olarak Fazıl İlahi Çaudiri seçildi. Zülfikar Ali Butto'nun Cumhurbaşkanlığı 14 Ağustos 1973'e kadar sürdü. Çaudiri, Cumhurbaşkanı olduktan sonra Butto'yu Başbakan olarak atadı. 30 Aralık 1973 tarihinde Butto,

Karaçi yakınlarında Pakistan'ın ilk çelik fabrikasının temellerini attı. 1 Ocak 1974 tarihinde, Butto tüm bankaları devletleştirdi. 22 Şubat 1974 tarihinde, ikinci Lahor İslam Zirvesi açıldı. Otuz sekiz İslam ülkesinin birçoğunun devlet başkanları zirveye katıldı. Butto, Lahor' da yapılan İslam Konferansı'nda Bangladeş'i tanıdığını açıkladı. Mart 1977 seçimlerinde dokuz partinin koalisyonuna karşın (PPP) Pakistan Halk Partisi çoğunluğu elde ettiği için seçimlerde hile yapıldığı gerekçesiyle başlayan protestolar iç savaşa dönüştü.

İç savaşa dönüşen olaylardan sonra Genelkurmay Başkanı Ziya-ul-Hak, 5 Temmuz 1977'de yönetime el koyarak sıkıyönetim ilan etti. Butto, kısa bir süre sonra tutuklandı. Ağustos 1978'de Devlet Başkanı Çaudiri'nin görev süresinin sona ermesinden sonra Genelkurmay Başkanı Ziya-ul-Hak devlet başkanlığını ilan etti. 1978'de ise Zülfikar Ali Butto, Ahmet Rıza Kasuri adlı bir milletvekiline suikast girişiminde bulunduğu gerekçesiyle yargılanmaya başladı ve düzmece delillerle ölüm cezasına çarptırıldı. Birçok ülke Butto'nun affedilmesi konusunda diplomatik girişimde bulunduysa da Ziya-ul-Hak Şubat 1979'da ölüm cezasını onayladı. Zülfikar Ali Butto 4 Nisan 1979 günü Rawalpindi'de idam edildi. Zülfikar Ali Butto, gerek cumhurbaşkanlığı gerekse başbakanlığı döneminde sürekli Batı yanlısı ve laik anlayışı öne çıkaran bir politika izledi. Zülfikar Ali Butto'nun izlediği bu politikadan dolayı Ziya-ul-Hak İslami kimliğin ortadan kaldırılacağı düşüncesiyle Butto'ya karşı harekete geçti ve idam kararını onayladı. Ancak Ziya-ul-Hak'ın İslâmi duyarlılığını, Butto'ya karşı darbe gerçekleştirmesindeki amacını bilen Batı Zülfikar Ali Butto'yu bir anda büyük bir kahraman yaptı. Özellikle askeri darbelere karşı halklarda genel bir soğukluğun olması Batının bu yöndeki propagandalarını daha etkili kıldı. 4 Nisan 1979'da Ali Butto'nun idam edilmesinin ardından Batı ve basın yayın organları onu

kahramanlaştırma amacına yönelik propagandalarını artırdılar. Butto ailesi halkın gözünde kahraman gibi görülüyordu ve Pakistan Halk Partisi'nin eski taraftarlarında bu aileye karşı vefa borcunu yerine getirme duygusu uyandı. Bunun sonucunda Zülfikar Ali Butto'nun Batı zihniyetine göre eğitim görmüş, sömürgeci politikaları rahatlıkla benimseyebilen, ülkesinde dış güçlerin temsilciliğini yapmaya aday kızı Benazir Butto öne sürüldü.

"Başbakan Zülfikar Ali Butto, karizmatik zeki ve popüler bir lider olarak, insanlara umut ve onur verdi. Quaid-e-Awam olarak bilinen Zülfikar Ali Butto bir dünya devlet adamı olmuştur. Onun vizyonu, irade ve varlığı dünya çapında siyasi ve diplomatik liderlere esin kaynağı olmuştur. Modern Pakistan Zülfikar Ali Butto tarafından yaratılmıştı. O, özgürleşmiş kadın portresi, iş garantisi ve işçilerin refahı için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Evrensel pasaport hakkı onun çalışmaları sonucunda elde edilmiştir. Butto, yorulmadan Müslüman dünyayı birleştirmek için çalışan milliyetçi bir Pan İslam lideri olmuştur. Bunun yanında darağacında bile idam edilmemek için yalvarmayı reddetmiş, Allah'tan başka hiç kimseden korkusunun olmadığını dile getirmiştir. Birçok kişi, tarihte böyle güçlü insanların entrika ve komplolara kurban gittiğini onun da böyle bir komployla acımasızca öldürüldüğünü ifade etmiştir."[12]

Tüm bunlara ek olarak başarılarından dolayı dikkatleri üzerine çeken ve hayatı boyunca yorulmadan ve umutsuzluğa kapılmadan daima Pakistan'ın refahı için çalışan Zülfikar Ali Butto yaşasaydı, Pakistan dünyanın en büyük ve en çağdaş ülkelerinden biri haline gelebilirdi.

[12] BHURGRİ Abdul Ghafoor, Zülfikar Ali Butto, The Falcon of Pakistan, Reproduced by Sani H. Panhwar, Member Sindh Council, 2008,s.5

10.3. Muhammed Ziya-ul-Hak Sıkıyönetimi (5 Temmuz 1977)

Ziya-ul-Hak, 1976'da genelkurmay başkanlığına atandı. 1977 seçimleri sonunda Pakistan iç savaşın eşiğine gelince, bir darbeyle 5 Temmuz 1977'de seçimle yönetime gelen Zülfikar Ali Butto'yu devirdi. Ekim 1977'de tüm muhaliflerin politik aktivitelerini yasakladı. Genelkurmay başkanlığının yanı sıra sıkıyönetim komutanlığını da üstlendi. Ertesi yıl Fazıl İlahi Çaudiri' nin cumhurbaşkanlığından istifa etmesi üzerine cumhurbaşkanı oldu. Halk arasında geniş bir desteğe sahip olan Zülfikar Ali Butto'yu tartışmalı bir yargılama sonunda, muhalif bir milletvekilini öldürme emrini vermek suçundan Nisan 1979'da idam ettirdi. Ziya-ul-Hak, asker ve sivil bürokratlardan meydana gelen yeni bir hükümet kurdu. Zülfikar Ali Butto'nun idamının ardından seçimlerin süresiz olarak ertelendiğini açıklayarak siyasi partileri kapattı, grevleri yasakladı, basına da sıkı bir sansür koydu. Bütün ülkede sıkıyönetim uygulamaya başladı. 1979 yılında yürürlüğe soktuğu "Hudud Yasası" ile kadınlar tecavüze uğrasa dahi zina yapmakla suçlanıp ağır cezalara çarptırıldı. 1980 yılında Ziya-ul-Hak'ın kararıyla pasaportlara din hanesi konuldu. Öte yandan Sovyetler Birliği'nin komşu Afganistan'ı işgali üzerine Amerika Birleşik Devletleri'nin ve İslam ülkelerinin sağladığı geniş çaplı askeri ve ekonomik yardımla yönetimini güçlendirme yoluna gitti. Yurtdışından gelen yardımlarla Afganistan'daki mücahit direnişine destek verdi. Bunun üzerine Pakistan, Afganistan'dan gelen mültecilerin doğurduğu sorunlarla da karşı karşıya kaldı. Mart 1981'de sıkıyönetim altında yönetimin sürmesini sağlayan ve kendisine anayasa değişiklikleri yapma yetkisini tanıyan Geçici Anayasa Düzeni'ni ilan etti. Yönetimini pekiştirecek yeni bir devlet yapısı kurmaya çalışırken, siyasal ve kültürel alanda geniş çaplı bir İslamlaştırma programına girişti.

Fert, aile, cemiyet ve milletin refah ve saadetinin tek kaynağının İslamiyet olduğuna inandığı için, kanunların İslam dinine uygun olmasını istedi. Aralık 1984'te halk oylamasına sunduğu İslamlaşma programı muhalefetin boykot ettiği tartışmalı bir referandumda büyük çoğunlukla kabul edildi. Bu referandum iktidarına yasallık kazandırmış ve cumhurbaşkanlığını da beş yıl daha uzattırmıştı. 1985'te sıkıyönetimi kaldırarak güdümlü bir sivil rejime geçiş yolunda adımlar attı. Şubat ayında partilerin aday göstermediği genel ve yerel seçimler yapıldı. Fakat şiddet olaylarının ve huzursuzlukların tırmanmasını önleyemedi. Muhalefetin artan gösterilerine karşı tutucuların desteğini sağlamak için medeni hukuk yerine 'Şeriat' yasalarını uyguladı.

Ziya-ul-Hak'ın bazı idealleri vardı. Bunlar:

- Atom bombasını yapan ilk İslam ülkesi olmak.
- Pakistan-Bangladeş-Afganistan arasında "Asr-ı saadet" ölçüleri içinde federal bir devlet kurmak.
- Sovyetler Birliği, Kızıl Çin, Bulgaristan, Filipinler, Habeşistan başta olmak üzere esaret altında bulunan üç yüz doksan milyon Müslüman'ı kurtarmak, en azından insan haklarına sahip olmasını temin etmek.
- Pakistan - Bangladeş - Afganistan - Malezya - İran - Türkiye - Irak ve Körfez ülkeleri arasında Asya Ortak Pazarını kurmaktı.

Afganistan savaşının çeşitli evrelerinde Pakistan Ordu mensupları yerel mücahit gurupların kıyafetleriyle Rus birliklerine karşı Afganistan içlerinde sıcak operasyonlar yürütmüşlerdi. Ziya dönemiyle birlikte cihad ruhuyla beslenmeye başlayan Pakistan Ordusu uluslararası kamuoyu ilgisinin Afganistan üzerinde yoğunlaştığı dönemi çok iyi değerlendirerek nükleer çalışmalarını en üst seviyeye

çıkardı. 1984 yılında nükleer silah üretimi için gerekli uranyum zenginleştirme yeteneğini elde etti. Politikada ordunun rolü önemli ölçüde güçlenmiş oldu. Orduda görev alan subaylar politik konularda görüşlerini bildirme hakkına sahip oldular.

1987 yılında, Ziya-ul-Hak askeri amaçlı uranyum zenginleştirme yeteneğine sahip olduklarını ancak bunu kullanmayıp enerji açıklarını kapatmaya yönelik nükleer faaliyetler yürüteceklerini dünya kamuoyuna ilan ederek, üstü kapalı da olsa nükleer silah yeteneğine sahip olduklarını tüm dünyaya duyurdu. O günün şartları, Pakistan'ın kendini dünya kamuoyuna bir nükleer güç olarak kabul ettirebileceği en uygun ortamı yaratmış durumdaydı. Pakistan'a askeri yardımlarda bulunan Amerika Birleşik Devleti, nükleer silah yapılmasından kuşkulanarak yardımları bir süre kesti; bu yolda kullanılacak malzemenin Pakistan'a girmesini engellemeye çalıştı. Muhalefet hareketini siyasal manevralarla etkisiz kılmaya çalışan Ziya-ul-Hak, İslamlaşma siyasetini etkili biçimde uygulamadığı, yetersiz kaldığı, yolsuzluklara göz yumduğu gerekçesiyle, Mart 1985'te başbakan olarak atadığı Muhammet Han Cuneco'yu Haziran 1988'de görevden alarak başbakanlık görevini de üstlendi. Bunun yanında, muhalefetin güçlenmesi karşısında yumuşama politikasına döndü.

Ziya-ul-Hak, 17 Ağustos 1988'de içinde ABD Büyükelçisi Arnold Raphel, Pakistan Genelkurmay Başkanı ve 27 kişinin daha bulunduğu uçakla İslamabad'a dönerken Pencap, Bahavalpur yakınlarında uçağına yerleştirilen bombanın patlaması sonucu, uçaktaki tüm mürettebatla birlikte yaşamını yitirdi.

11. MUHAMMED HAN CUNECO (23 Mart 1985 - 29 Mayıs 1988)

Muhammed Han Cuneco, 18 Ağustos 1932 tarihinde Sindh'de doğdu. Cuneco, Karaçi'de Saint Patrick Okulu'nda okudu. Sonra tarım alanında öğrenim gördü ve İngiltere Hastings'de Tarım Enstitüsü'ne katıldı. 1954 yılında Sanghar Bölge Konseyi Başkanı seçildi. 1960 yılında Cumhurbaşkanı Eyüp Han'ın sıkıyönetimi sırasında birkaç bakanlık yaptı. 1962 yılında Batı Pakistan İl Genel Meclisi Sanghar Temsilcisi seçildi. Temmuz 1963 yılında Batı Pakistan Kabine Bakanı tayin edildi. Sağlık, Temel Demokrasiler, Yerel Yönetim, İletişim ve Demiryolları portföyleri yapıldı. Cuneco, 1965-1969 Batı Pakistan Demiryolları Bakanı oldu. Ziya-ul-Hak'ın 1977 yılında sıkıyönetim ilan etmesinden sonra Cuneco tekrar Demiryolları Bakanı oldu, 1979 yılında görevinden ayrıldı.

1985 yılında Ziya, siyasi partileri yasakladı. Şubat 1985'te partilerin olmadığı seçimler sonucunda Cuneco, Ziya-ul-Hak tarafından Başbakan olarak seçildi. 23 Mart 1985 tarihinde Başbakan olarak yemin eden Cuneco, sıkıyönetimin kaldırılması ve siyasi partilerin faaliyet göstermesi için ısrarlı bir çalışma yaptı. Sıkıyönetim 30 Aralık 1985 Ziya-ul-Hak mecliste siyasi partilerin yasağını kaldırdı. Muhalefet Pakistan Halk Partisi (Pakistan Peoples Party) lideri Benazir Butto 1986 yılında Londra'daki sürgünden döndü ve hükümeti devirmek için çalışmalar yapmaya başladı. Butto, büyük çaplı mitingler düzenleyerek Cuneco'ya karşı siyasi meydan okudu.

11.1. 1985 Sekizinci Değişiklik

Muhammed Han Cuneco, Aralık 1985'de beş maddelik bir program tanıttı. Bu programdaki bazı temel değişikler şunlardı:

- Temel amaca, sosyal adalet kurumları oluşturmak.
- Yolsuzluk ve diğer sosyal çatışmaların engellenmesi.
- İstihdam olanaklarını artırmak.
- Adil bir ekonomi sistemi kurmak.
- Yeni ve ilerici sivil hareketlerle ülkenin sosyo-ekonomik kalkınmasını sağlamak.

Başbakan, Pakistan 1973 Anayasası ile Parlamenter sistemde öngörüldüğü üzere Cumhurbaşkanın onayı olmadan yetkilerini kullanabiliyordu. Sekizinci Anayasa Değişikliği ile Anayasa büyük ölçüde şekil değiştirdi. 14 Kasım 1985 tarihinde Senato tarafından kabul edilen Sekizinci Değişiklik Anayasasının 19. maddesi Cumhurbaşkanının yetkilerini arttırdı. Cumhurbaşkanı ve Başbakan, eyaletlerin Valileri ve Danıştay Başkanı da dâhil olmak üzere Yüksek Mahkeme ve Anayasa Mahkemesi Hâkimlerine de adaylık hakkı verildi. Demokratik olarak seçilmiş Başbakan, Cumhurbaşkanına boyun eğmek zorunda kalıyordu. Cumhurbaşkanı, Başbakanının tavsiyesi üzerine hareket etmesine rağmen federasyon ve mevzuat önerileri ve idari işler ile ilgili karar vermek ve bilgi sahibi olmak için yetkisi vardı. Ancak Başkanlık makamının verilen en tartışmalı gücü, kendi takdirine bağlı olarak Millet Meclisini fesih etmesiydi. Bu madde yeni düzenleme ile değişti. Anayasa Cumhurbaşkanlığı Parlamenter Sisteme dönüştü. Diğer hükümler de Başbakan, Senato ve Yönetim ofisi tarafından düzenlendi. Millet Meclisi koltuk

sayısı artırıldı. Sekizinci Değişiklik, 5 Temmuz 1977 ve 13 Eylül 1985 tarihleri arasında yapılan referandumlarla son şeklini aldı. Sekizinci Değişiklik, Pakistan anayasal tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Yeni Anayasa sayesinde vatandaşlar, temel haklarına kavuşacaktı. Gelişme yolunda, ülkenin özellikle kırsal kesimlerinde ve köylerde yol yapım alanında bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Sekizinci Değişiklik sadece anayasanın birçok maddesinin değişmesi değil ülkenin anayasal ve siyasi tarihinin de değiştirmesine katkı sağlamıştır.

Mayıs 1988 tarihinde, Ziya-ul-Hak, kendi istekleri doğrultusunda çalışmalar yapmamasından endişe duyarak Cuneco hükümetini feshetti ve Cuneco'yu görevden aldı. Kısa bir süre için Cuneco ev hapsi cezasına çarptırıldı. Ağustos 1988'de bir uçak kazasında Ziya'nın ölümünden sonra yapılan yeni seçimlerde Cuneco, Pakistan Halk Partisi karşısında yenilgi aldı ve koltuğunu kaybetti. 1990 seçimlerinde tekrar koltuk kazandı. Başbakan Navaz Şerif tarafından engellenme girişimlerine rağmen Müslüman Birliği Partisi varlığını sürdürdü. Muhammed Han Cuneco, 1990 yılında Ulusal Meclis üyesi seçildi. 1992 yılında hastalanarak hayatını kaybetti. Benazir Butto, Muhammed Han Cuneco için şu sözleri söylemiştir; " Cuneco, Ziya'ya iyi hizmet vermiş, onun anayasasını onaylamış, sıkıyönetim yasasını desteklemiş, Ziya'nın Cumhurbaşkanı ve aynı zamanda Genel Kurmay Başkanı olarak 1990'a kadar görev yapmasını hükümetine onaylatmıştır. Fakat daha sonra öğrendiğime göre, Cuneco'yu seven insan sayısı pek fazla değildi ve onun hakkında ' köpeklerle yatan ısırılır'. ' Tarihin önce içine, sonra da dışına düşen adam' şeklinde sözler ediliyordu."[13]

[13] Butto Benazir, Çevirmen Günsel Evren, Doğunun Kızı (Orijinal adı: Daughter of The East), Pegasus Yayınları, İstanbul, Eylül 2011, s.458

12. BENAZİR BUTTO (2 Aralık 1988 - 6 Ağustos 1990)

Benazir Butto 21 Haziran 1953 yılında Karaçi'de doğdu. Liseyi Karaçi'de okudu. Daha sonra 1969 yılında Massachusetts Radcliffe Koleji'nde siyaset bilimi ve felsefe bölümünde öğrenim gördü. 1973 yılında Radcliffe College'den mezun olduktan sonra Oxford Üniversitesi'nde uluslararası hukuk ve diplomasi, ekonomi, felsefe ve siyaset dersleri aldı. Babası Zülfikar Ali Butto 1971- 1977 tarihleri arasında başbakanlık yaptı. Benazir Butto 1977 yılında İngiltere'den Pakistan'a döndü. General Muhammed Ziya-ul-Hak, Zülfikar Ali Butto'nun liderliğindeki hükümeti askeri darbeyle ele geçirdi. Zülfikar Ali Butto, 1978'de Ahmet Rıza Kasuri adlı bir milletvekiline suikast girişiminde bulunduğu gerekçesiyle yargılanmaya başlandı ve 4 Nisan 1979'da Rawalpindi'de idam edildi. Benazir Butto, babasının tutuklanıp idam edilmesinden sonra kardeşi Murtaza ile birlikte bir süre ev hapsinde kaldı. 1984 yılında yurt dışına çıkmasına izin verilmesiyle, Büyük Britanya'ya taşındı orada babasının kurduğu muhalefet partisi olan Pakistan Halk Partisi'nin liderliğini yaptı. Benazir Butto'nun başında bulunduğu ve babası Zülfikar Ali Butto'nun kurmuş olduğu Pakistan Halk Partisi, iktidara geldiğinde Amerika ile ilişkileri geliştirmeye önem vermiştir. Bunun yanı sıra Ziya-ul-Hak döneminde terk edilen Zülfikar Ali Butto'nun 1970'lerde uyguladığı İslam ülkeleri arasındaki denge politikasına geri dönülmüştür. Benazir Butto 1987 yılında Ali Asıf Zerdari ile evlendi.

Ziya-ul-Hak'ın 1988'de ölümünden sonra Pakistan'da 1977 yılından beri ilk kez serbest seçimler yapıldı. 19 Kasım 1988 tarihindeki bu seçimleri kazanan Butto, ilk kez Müslüman bir ülkenin kadın başbakanı oldu. 2 Aralık 1988 tarihinde başbakan olarak göreve başladı. Butto, göreve başladığı anı şöyle kaleme almıştır;

“Aralık 1988 günü, Müslüman dünyasında seçimle iktidara gelmiş ilk kadın Başbakan olarak görev yemini ettim. Pakistan bayrağının renkleri olan yeşil ve beyaz kıyafetimle Cumhurbaşkanlığı Sarayında, kırmızı halıda ve parlak avizelerin altında yürüdüm. Bu sadece benim için değil, demokrasi uğruna fedakârlıklar yapmış olan herkes için büyük bir andı. Pakistan halkı bir kadın Başbakan seçerken bağnazlıktan ve önyargıdan kaçınmıştı. Bu muazzam bir onur ve aynı zamanda da çok büyük bir sorumluluktu. Görev yeminimi etmek benim için büyülü, gerçeküstü bir andı. Beni bu mevkiye, bu yere böyle bir zamanda getiren kaderin gücünü hatırlamamak mümkün değildi. Benden önce acı çekenleri, hapse girenleri, sürgüne gidenleri ve demokrasi uğruna ölmüş olanları her zaman hatırlıyordum. Özellikle de babamı unutmam olanaksızdı. Aslında bu rolü, bu gömleği giymeyi kendim istememiştim, beni kaderin ve tarihin güçleri getirmişti buraya ve bu yüzden kendimi ayrıcalıklı ve huşu içinde hissediyordum. Benim seçilmem Müslüman dünyasında büyük yankı uyandırdı. Bir kadının evinin dört duvarı arasında kalması gerektiğini söyleyen geri kafalılar ne olduklarını şaşırdılar. Pakistan ve onunla beraber tüm İslam dünyası da, kadın erkek eşitliğinin gerçekleşmeye başladığı yeni bir düzenin varlığını keşfetti. ”[14]

Benazir Butto, 1989’un ilk haftalarında, Ziya rejiminin iptal ettiği sendikal hakları yeniden yasal hale getirdi. Öğrenci birlikleri üstündeki yasakları iptal etti. İnsan hakları ve kadın hakları konularında çalışan Sivil Toplum Örgütleri üzerindeki kısıtlama ve engelleri kaldırdı.

Hindistan Başbakanı Rajiv Gandi ve Güney Asya Bölgesel Ülkeler Birliği Konferansı liderleri ile iyi ilişkiler kurma çalışmalarına başladı. Butto, yılda sadece 260 köye elektrik götürülebildiğini ve Pakistan’da yaklaşık 80.000 köyün elektriksiz

[14] Butto Benazir, Çevirmen Günsel Evren, Doğunun Kızı (Orijinal adı: Daughter of The East), Pegasus Yayınları, İstanbul, Eylül 2011,s.488

olduğunu öğrenince hızlı bir şekilde çalışmalara başladı. Yol yapımlarına ve halka temiz içme suyu sağlama çalışmalarına hız verdi. 1989'da fiber-optik kablo sistemini getirdi. Benazir Butto bu çalışmalarına ek olarak, Belucistan'da Gwadar limanını, Markan Sahillerinde otoyol, Omara Deniz Kuvvetleri Üssünü, Pasni ve Gazi Barotha Barajlarını inşa ettirdi. Ülkedeki turizm çalışmalarına destek veren Butto, ihracatı teşvik etmek değerli taş madenlerini özelleştirdi. Pakistan'da yatırımları kolaylaştırmak için tek-pencere yatırım projesini hayata geçirdi. Butto'nun ilk iktidar döneminde 18.000 ilk ve ortaokul inşa edildi. Benazir Butto'nun çalışmalarından biri de, Pakistan gibi kadınların ve kızların ihmal edildiği, kötü muameleye maruz kaldığı bir ülkede onların hakkını kabul ettirmek oldu. Hükümette birkaç kadın bakan oldu ve Kadınları Geliştirme Bakanlığı kuruldu. Üniversitelerde kadınlar için çalışma programları geliştirildi. Cezaevlerindeki kadınlara daha iyi koşullarda yaşama ve daha iyi yasal destek sağlandı. İş açmak isteyen kadınlara normal bankalardan kredi almak yanında, ayrıca sadece kadınlara kredi verecek Kadınları Destekleme Bankası kuruldu.

Pakistan'daki demokratik güçler, Anayasanın Sekizinci Değişikliği konusunda her zaman korku içinde oldu çünkü askerler bu madde sayesinde seçilmiş bir hükümeti istedikleri zaman düşürebiliyordu. 1985'ten beri seçilmiş tüm Başbakanlar karalama kampanyaları yapılarak ve Sekizinci Maddeye dayanılarak düşürüldü. Benazir Butto'nun hükümeti de 6 Ağustos 1990'da görevden alındı.

Bu konuda Amerika Birleşik Devleti ABC News Spikeri Peter Jennings, bu konuyu şu sözlerle değerlendirmiştir; " Anayasa ile süslenmiş asker destekli darbe."[15]

[15] Butto Benazir, Çevirmen Günsel Evren, Doğunun Kızı (Orijinal adı: Daughter of The East), Pegasus Yayınları, İstanbul, Eylül 2011, s.508

24 Kasım 1990'da Pakistan'da yapılan seçimlerde Navaz Şerif'in başkanı olduğu Pakistan Müslüman Birliği, tek başına iktidar oldu. Benazir Butto ise Muhalefet Lideri olarak seçildi.

13. GULAM MUSTAFA CATOİ (6 Ağustos 1990 - 6 Kasım 1990)

Gulam Muhammed Catoi, 2 Ağustos 1931 tarihinde Pencap'ta doğdu. Gulam Mustafa, Aitchison Koleji Lahor ve Karaçi Gramer Okulu'nda eğitim gördü. 1951 yılında hukuk eğitimi almak üzere Cambridge Üniversitesi'ne kabul edildi. Ancak 1 yıl sonra babasının rahatsızlanması üzerine Pakistan'a geri dönmek zorunda kaldı. Catoi, henüz 24 yaşındayken siyasete girdi. 1958 yılında Batı Pakistan İl Genel Meclisi'nde görev aldı. 1965'te ise tekrar seçildi. Mart 1969'da Zülfikar Ali Butto'nun başkanlığındaki Pakistan Halk Partisi'ne katıldı. 1970 tarihinde Pakistan Halk Partisi üyesi olarak Millet Meclisine seçildi. Zülfikar Ali Butto'nun Başbakanlığı döneminde, Federal Hükümet Demiryolları ve Telekomünikasyon birimlerinde görev aldı. 1973 yılında Sindh Başbakanı olarak görevlendirildi. Catoi, 1977 tarihine kadar görevini sürdürdü. Pakistan'ın kuruluşundan itibaren Sindh'de görevini en uzun süre yapan başbakan olmuştur. 1977 Ziya-ul-Hak'ın gerçekleştirdiği darbeden sonra uygulanan sıkıyönetim ile Gulam Mustafa Catoi, siyasetle bağlantısını kesmedi. 1983 ve 1985 yıllarında tutuklandı.

Ulusal Halk Partisi, Gulam Mustafa Catoi'nin başkanlığında kuruldu. Catoi, Gulam Muhammed Han, Hanif Ramay, Hamid Rıza Gilani ve Kamal Azfar partide aktif rol aldı. Eylül 1988 seçimlerinde diğer muhalefet partileri ile birlikte Pakistan Halk Partisi'ne karşı yarıştı fakat seçimleri kazanamadı. Catoi, 1989 yılında İslami Cumhuri Ittihad Partisinin kurucu başkanı oldu. Aynı yıl, Pencap Millet Meclisi'nde görev aldı ve Millet Meclisi'nde Pakistan Halk Partisi'ne muhalefet olan partilerinin lideri seçildi.

1990 yılında Cumhurbaşkanı Gulam İshak Han, 8. Değişiklik maddelerine göre Başbakan ve Bakanlar Kurulu'nu seçme yetkisine sahipti. Bu

yetkiyle 6 Ağustos 1990 tarihinde olağanüstü hal ilan etti ve dönemin başbakanı Benazir Butto'yu görevini kötüye kullanmak, yolsuzluk suçlamalarıyla görevinden azletti. Daha sonra ise Gulam Mustafa Catoi'yi geçici başbakan olarak atadı. Yapılan seçimlerin ardından Navaz Şerif yeni Başbakan olarak görev aldı ve Catoi'nin Başbakanlık görevi sona erdi.

Catoi, Ekim 1993 seçimlerinde tekrar Ulusal Meclis'te görev aldı. Fakat Şubat 1997 tarihinde yapılan yeni seçimlerde herhangi bir görev alamadı. 2002 yılında yapılan seçimlerde Catio, Ulusal İttifak adında bir grubun lideri oldu. Gulam Mustafa, siyasette hep etkin bir rol aldı. 20 Kasım 2009 tarihinde Londra'da hayatını kaybetti.

14. NAVAZ ŞERİF (1 Kasım 1990-18 Temmuz 1993)

Mian Navaz Şerif 25 Aralık 1949 tarihinde Pakistan'ın Lahore kentinde doğdu. Şerif küçük hurda tüccarı olan bir aileden geliyordu. Pakistan'nın bağımsızlığından önce babasının Lahore şehrinde Landa Bazar'da önemsiz bir dükkânı vardı. Daha sonraları babası ve altı amcası Amritsar'da bir demir döküm ve çelik fabrikası kurdu böylece Şerif ailesi Pakistan'ın önde gelen zenginlerinden oldu. Navaz Şerif Lahore'da Saint Anthony Lisesi'ni bitirdikten sonra Lahor Hükümet Koleji Üniversitesi'nden ve ardından Pencap Üniversitesinden mezun oldu. Ayrıca İstanbul Üniversitesi'nden hukuk diploması aldı. Şerif, öğrencilerin laik eğitime ek olarak dini eğitim alması için Lahore İttifak İslam Akademisi'nin kurulmasına yardımcı oldu ve dini eğitimi orta-üst öğretim kurumlarında zorunlu bir ders olarak işleneceğini dile getirdi. Şerif, 1972 yılında Zülfikar Ali Butto tarafından başlatılan kamulaştırma politikasına karşı babasının demir döküm fabrikasının faaliyet alanını genişletti. Navaz Şerif 1977 yılında Lahore Sanayi Birliği'ni kurdu. 1981 yılında yaklaşık yıllık geliri 16 milyon dolar olan fabrikaların geliri 1990'lara doğru 450 milyon dolara ulaşıp Pakistan'ın en zengin holdinglerinden biri oldu. Çelik fabrikalarının yanı sıra bir şeker fabrikası ve dört tekstil fabrikası daha kuruldu. On binden fazla çalışanı ile Lahore Sanayi Birliği Pakistan'ın sanayi gelişimi ve büyümesinde önemli bir rol oynadı. Bu ise Şerif'in siyasi kariyerini önemli ölçüde etkileyen etkenlerden biri oldu.

Şerif, Sanayi İttifak Grup Müdürü olarak görev yaparken, 1980'lerin başında siyasi kariyerine başladı. Navaz Şerif, 1981 yılında Ziya hükümeti tarafından Maliye Bakanı olarak atandı. Kırsal alanların ve sosyo-ekonomik koşulların iyileştirilmesini hedef alan dört ardışık kalkınma odaklı bütçeler sundu. Görev süresi boyunca, spor

aktiviteleri ve kırsal projeler için artan finansman ile halk tarafından sevilmeye başladı. Ayrıca işçi sınıfından oy çekmek için sanayici kimliğinden tam olarak yararlandı. 1981 yılında Pencap Danışma Kurulu üyesi seçildi. Bu dönemde ekonomiyi geliştirmeye yönelik olarak sanayiyi ulusallıktan çıkarmak ve serbestleştirmek için Ziya-ul-Hak'ı ikna etti. 1981 yılında büyük bir finansal sermaye nedeniyle Pakistan'ın Pencap Eyaleti diğer eyaletlere göre yaşam standardı en yüksek ve en zengin eyalet haline geldi.

1988 yılında Benazir Butto'nun Başbakan olarak seçilmesinden sonra Pakistan Halk Partisi'ne karşı Navaz Şerif, birincil muhalefet lideri olarak ortaya Pakistan Müslüman Birliği ile ortaya çıktı. 1962'de kurulan Pakistan Müslüman Birliği, Pakistan Halk Birliği ile birlikte ülkenin iki büyük partisinden biri haline geldi. Muhafazakâr bir parti olan Pakistan Müslüman Birliği, genelde ülkenin askeri ve kurucu köklerine dayanan ve Pakistan'ı kurduğu kabul edilen Bütün Hindistan Müslümanlar Birliği'nin devamı sayıldı.

Navaz Şerif'e Demokratik İslam Birliği (Islamic Democratic Allience), liberal gruplar ve sağcı İslam militanlarından destek sağlandı. 24 Ekim 1990 genel seçimlerinde milletvekili seçildi. Navaz Şerif, muhafazakâr bir tutum içinde yolsuzlukla sürekli olarak mücadele edeceğine yemin ederek 1 Kasım 1990'da Pakistan'ın Başbakanı oldu. Uzun bir askeri diktatörlük geçmişinden sonra ülkenin geleneksel güç sahipleri dışında bir siyasetçi seçilmiş oldu.

Şerif, ilk döneminde ilk olarak ülkenin altyapısını geliştirmeye odaklandı. Dijital telekomünikasyon büyümesini sağladıktan sonra kamu bankalarının yanı sıra diğer kamu endüstrilerinin özelleştirilmesi konusunda önemli adımlar atarak Zülfikar Ali Butto'nun kamulaştırma politikalarını tamamıyla dağıtmış oldu.

Ekonominin liberalleştirilmesi için verimsiz ve iflas eşiğinde olan devlet kuruluşlarına yabancı sermaye takviyesi için bu kuruluşların borsada işlem görmesini sağladı. Ayrıca sabit döviz kuru sisteminden serbest döviz kuru sistemine geçildi. Döviz üzerindeki kontrolün kaldırılması Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu tarafından desteklendi. Gümrük vergisi olmadan ithal ticari taksi çalıştırmak için işsiz olan gençlere uygun taksitli kredi imkânları sağlandı. Şerif, bu girişimleri nedeniyle pek çok eleştiriler aldı. "Ulusal Ekonomiyi Yeniden Yapılanma Programı" isminde bir sanayileşme uygulaması başlatıldı. Bu sanayileşme politikasının bir parçası olarak Pakistan'ın en büyük otoyolunun inşası başlatıldı ve büyük bir hidroelektrik santrali kuruldu. Bu dönemde ekonomiyi canlandırmak için birçok büyük ölçekli projelere imza atıldı.

Navaz Şerif, Pakistan'ın Sindh eyaletinde İslamlaşma ve Muhafazakârlık yönünde adımlar atılması için muhafazakâr aydınlar ile bir toplantıya katıldı. Ziya-ul-Hak tarafından başlatılan İslamlaşma politikaları yeniden ele alınarak düzenlendi. Asıl amaç, tüm Pakistan toplumunun İslamlaşmaya ve muhafazakârlaşmaya teşvik edilmesiydi. Şerif, İslamlaşma politikaları kapsamında şeriat yönetmeliği ve bait-ul-meâl (yoksul, yetim, dul, vb.) birçok İslami yasaları ele aldı. Din Bakanlığı'na İslamlaşma için rapor ve öneriler hazırlaması konusunda görevler verildi. Şerif, daha sonra İslamlaşmaya yönelik Ittihad-i-bain-ul-Muslimin (Uluslararası Müslümanlar Birliği), Nifaz-i-Şeriat (Şeriat Kuruluş Komitesi) ve İslami Refah Komitesi'nin kurulmasını sağladı. Komitelerin üye sayısı zamanla genişleyerek tüm Orta Asya Müslüman Ülkelerini hedef alan bir Müslüman Bloğu haline geldi.

Şerif'in Pakistan Müslüman Birliği'nin (Pakistan Muslim League) Ekim 1990'da yapılan seçimleri kazanarak iktidara gelmesi, Ziya ekolünün geri dönüşü

anlamına geldi. Şerif, Buttolar'ın Ortadoğu'daki denge politikasını terk ederek Körfez Savaşı'nda Suudi Arabistan ve Körfez emirliklerinin yanında yer aldı. Halkın Amerikan karşıtı gösteriler yapıp Irak'ı desteklediği bir dönemde, Islamabad ve Riyad arasında sıkı siyasi ve ekonomik ilişkiler kuruldu. Buna karşın Genelkurmay Başkanı Aslan Beg, ABD'ye karşı sert bir çıkışta bulundu. Bu çıkış Riyad rejimini destekleyerek Amerikan çıkarları lehine hareket eden Başbakan Şerif'in tutumuna karşı bir eleştiri olarak yorumlandı. Bu dönemde ABD'nin Pakistan'daki imajı iyice yıpranmıştı. Washington yılda yaklaşık 600 milyon dolara varan ekonomik yardımı, Ekim 1990'da Pakistan'ın nükleer silahlanma programını bahane ederek askıya aldı. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri, parası ödendiği halde 30 adet F-16 uçağını Pakistan'a vermediği gibi parayı da iade etmedi. Uçaklar ancak 11 Eylül sonrası kurulan yeni dengeler içerisinde 2003 yılında Pakistan'a teslim edildi. Amerika Birleşik Devletleri, İslamabad'ın Keşmir olaylarında oynadığı rolü de eleştirmekteydi. Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri ve Pakistan arasında Afganistan sorununa ilişkin olarak birtakım anlaşmazlıklar da gün yüzüne çıkmaya başladı. Ancak Navaz Şerif de selefi Benazir Butto tarafından yenilgiye uğramaktan kurtulamadı. Cumhurbaşkanı Faruk Leghari, yine askerlerin etkisiyle Şerif hükümetini yolsuzluk yapma gerekçesiyle 18 Temmuz 1993'te görevden aldı.

15. MİR BALAK ŞER MAZARİ (19 Nisan 1993 - 26 Mayıs 1993)

Mir Balak Şer Mazari, 8 Temmuz 1928 tarihinde Pencap'ta doğdu. 1945 yılında Aitchison Koleji'nde eğitimini tamamladı. Mazari, 1951 yılında siyasete katıldı ve Rojhan'da yaşamaya devam etti. Siyasi hayatı boyunca İl Genel Ulusal Meclis Üyeliği, Yasama Meclisi Üyeliği görevlerinde yer aldı.

Dönemin Cumhurbaşkanı Gulam İshak Han, 18 Nisan 1993 yılında, daha önce Benazir Butto ile karşı karşıya geldiği durumu tekrarladı. Yolsuzluk, ekonomik kriz ve kötü yöneticilikle suçlanan Başbakan Navaz Şerif'i de görevden aldı. İshak Han, yeni düzenlenmelerin yapılması için geçici olarak Başbakanlık görevine Balak Şer Mazari'yi getirdi. Genel seçimlerin ise 14 Temmuz 1993 tarihinde yapılmasına karar verildi. Ancak Yargıtay Önceki Başbakan Navaz Şerif'in görevinden alınması kararını iptal etti. Kısa bir süre Başbakanlık görevinde kalan Mazari, 26 Mayıs 1993 tarihinde görevinden ayrıldı.

16. MUİNUDDİN AHMED KUREYŞİ (18 Temmuz 1993 - 19 Ekim 1993)

Muinuddin Ahmed Kureyşi, 26 Haziran 1930'da Lahor'da doğdu. Kureyşi, ilk eğitimini Hükümet Koleji Lahor'da aldı. Daha sonra Pencap Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nden mezun oldu. Doktorasını ise İndiana Üniversitesi'nde tamamladı. 1958 - 1970 yılları arasında uluslararası para fonu ile ilgili çeşitli merkezlerde üst düzey ekonomik işlem ve atama görevinde yer aldı. 1974'te 1977 yılına kadar Uluslararası Finans Kurumu Başkan Yardımcılığı görevini sürdürdü. 1981 yılına kadar da Uluslararası Finans Kurumu Genel Başkan Yardımcılığı ve Operasyon Sorumlusu oldu. Kureyşi'nin ekonomik alanda başarılı olması onun bu görevlerde sürekli yükselmesine neden oldu. Muinuddin Ahmed Kureyşi, 1980 - 1987 yılları arasında Mali İşler Başkan Yardımcısı olarak görev yaptı. Daha sonra 1987 - 1991 yılları arasında Dünya Bankası ve tüm banka operasyonlarından sorumlu başkan oldu. Dünya Bankası üst düzey görevlerinde bulunan Kureyşi, 1992 yılında Dünya Bankası'ndaki görevinden ayrılarak, Gelişmekte Olan Ülkeler Şirketi'ni kurdu.

1993 yılı Nisan ayında Cumhurbaşkanı Gulam İshak Han, daha önce olduğu gibi yetkisini kullanarak Başbakan Navaz Şerif ve Hükümetini iktidardan uzaklaştırdı. İshak Han, böylece boş kalan Başbakanlık görevine Muinuddin Ahmed Kureyşi'yi geçici olarak tayin etti. Kureyşi'nin yönetiminde kurulan geçici hükümet dört ay kadar görev yaptıktan sonra, Ekim 1993'te genel seçimler yapılmış Pakistan Halk Partisi yeniden iktidara gelerek Benazir Butto Başbakanlığa seçilmiştir.

Kureyşi, Başbakanlık görevine getirilmeden önce siyasi bir ortamda olmadığı için görevini sürdürürken tarafsız kalmaya çalışmış, görev yaptığı süre boyunca halk tarafından takdir toplayan adımlar atmak için çaba göstermiştir.

17. BENAZİR BUTTO (19 Ekim 1993 - 5 Kasım 1996)

Benazir Butto, Navaz Şerif hükümetinin düşmesiyle beraber yeni seçim kampanyalarına başladı. 19 Ekim 1993 tarihinde yapılan seçimlerde Pakistan Halk Partisi iyi bir sonuç alarak Pencap Eyalet Meclisinde koalisyon kurdu. 1990 yılında Benazir Butto'nun hükümetine yapılan darbenin ardından Pakistan Halk Partisi yine hükümeti kurdu ve Benazir Butto tekrar başbakan olarak göreve başladı.

Pakistan, o tarihlerde terörist bir devlet olarak ilan edilmek üzereydi. Karaçi'de bir askeri darbe bekleniyordu ve ülke iflasa doğru gidiyordu. Bu nedenle Benazir Butto çok yönlü bir ulusal krizle karşı karşıya kaldı. Buna rağmen hükümet ilk aylardan itibaren eğitim, barınma, sağlık, alt yapı ve kadın hakları dahil birçok konuda sıkı bir çalışmaya girişti. Bu çalışmaya 'Sosyal Aksiyon Programı' adı verildi. Yeni hükümetin ilk yılı içinde Pakistan'a 20 milyar dolarlık rekor düzeyde bir yabancı yatırım geldi. Borsa yasaları modernize edildi. Pakistan Merkez Bankası bilgisayara geçti. Ekonomik yapıların gelişmesi ve modern dünya ile rekabet edebilir hale getirilmesi için sanayi ve enerji sektörlerinde özelleştirmeye gidildi.

Pakistan Halk Partisi'nin ikinci iktidarında büyüme hızı üç katına çıkmıştı. Okul inşa programını hızlandıran Butto, ilk ve ortaokul sayısını 48.000'e çıkardı ve çocukların eğitiminde okumuş annelerin etkili olacağını düşünerek kadınları eğitme programları hazırlattı. Bu sırada aşırı uçlar Butto hükümetini devirme çabası içine girdi. Eylül 1995'te Tuğgeneral Muntasır, darbe girişiminde bulundu. Fakat yakalanınca planını gerçekleştiremedi. Benazir Butto'nun erkek kardeşi Mir Murtaza 20 Eylül 1996'da evinin önünde polislerle giriştiği bir silahlı çatışmada vurularak öldürüldü.

4 Kasım 1996 gecesi, Cumhurbaşkanı Faruk Ahmed Han Leghari, Yedinci Madde Değişikliğine bağlı olarak, ‘ yolsuzluk ve kötü yönetim ’ gerekçesiyle hükümeti görevden aldı. Butto'ya yönelik eleştirilerin başlıca kaynağı Butto'nun ulusal reformları sonucu politik güçlerini yitirmeye başlayan Pencap bölgesindeki zengin toprak sahipleri ve bu bölgenin seçkinleriydi. Butto, eski feodal yapıya karşı mücadele etti ve bu yapıyı Pakistan'ın önündeki engel olarak niteledi. Benazir Butto 1999 yılında Perviz Müşerref'in liderliğinde gerçekleşen askeri darbe sonrasında Pakistan'ı terk etmek zorunda kaldı. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dubai kentine yerleşti. 2002 yılında Perviz Müşerref pratikte Butto'yu hedef alarak başbakanların en fazla iki dönem görev yapabilecekleri yolunda bir anayasa değişikliği yaptı.

2007 yılında Butto'nun yeniden başbakan olma olasılığı doğdu. Ocak 2008'de yapılacak olan başbakanlık seçimlerine katılma olasılığı doğan Butto hakkında açılan davaların o zamana kadar sonuçlanması bekleniyordu. Butto’ya karşı, El Kaide örgütünün saldırı tehdidinde bulunması üzerine, Müşerref, Butto’nun dönüşünü ertelemesini ve yüksek mahkemenin kendisiyle ilgili af istemine ilişkin kararını beklemesini istedi.

Bu isteğe uymayan Benazir Butto, 18 Ekim 2007 gecesi, 8 yıllık sürgünden sonra Pakistan’a geri döndü. Ancak yandaşlarının sevgi gösterileriyle karşılanan Butto aynı gün bombalı bir suikast girişimine hedef oldu. Karaçi yakınlarında gerçekleşen ve Benazir Butto’nun yara almadan kurtulduğu bu saldırıda 138 kişi yaşamını yitirdi, 248 kişi de yaralandı.

Benazir Butto, 27 Aralık 2007’de Rawalpindi’de yapılan bombalı saldırıda yaşamını yitirdi. 28 Aralık 2007’de Benazir Butto, Pakistan ve dünya için uzlaşma ve

umudun bir simgesi olarak ailesi ve dostları tarafından Sindh bölgesinde, babası Zülfikar Ali Butto'nun yanına defnedildi.

18. MALİK MİRAC HALİD (5 Kasım 1996 - 17 Şubat 1997)

Malik Mirac Halid, 20 Eylül 1913 tarihinde Lahor'da doğdu. Lahor İslam Koleji'nde eğitim gören Halid, daha sonra hukuk eğitimi aldı ve 1948 yılında avukat olarak göreve başladı. 1965 yılında Batı Pakistan meclis üyesi olarak siyasi kariyerine başladı. Malik Mirac, Sosyal Hizmet Uluslararası Komitenin bir üyesi olarak sosyal yardım çalışmalarında aktif görev aldı. 1968'de Pakistan Halk Partisi'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra partiye katılan Halid, 1970 yılında Lahor Başkanı olarak atandı. Zülfikar Ali Butto, 1971'de Gıda ve Tarım Bakanı olarak görev yaptığı kabinede Mirac Halid'e de yer vermişti. Kasım 1972 tarihinde Pakistan Halk Partisi'nin Parlamento İşleri Başkanı olarak atandı. Halid, 1975 yılında Sosyal Güvenlik Yerel Yönetim ve Kırsal Kalkınma'da görev aldı. Nisan 1979'da Zülfikar Ali Butto'nun idam edilmesinden sonra Pakistan Halk Parti Komite üyeliğine aday gösterildi. Fakat Mirac Halid, Ocak 1988'de bu görevinden istifa etti. 1988 yılında tekrar Millet Meclisi Başkanı olarak atandı. 1993 yılında yapılan seçimleri kaybetti ve bir süre siyasetten uzak kaldı. Halid, bu süre zarfında İslamabad Uluslararası İslam Üniversitesi Rektörü olarak görev yaptı. Ayrıca Halid, Amerika Birleşik Devletleri de dahil olmak üzere çeşitli ülkelerde Pakistan büyükelçisi olarak görevlendirildi.

Pakistan Anayasası'ndaki Sekizinci Değişiklik kapsamında kendisine verilen yetkileri kullanan Cumhurbaşkanı Faruk Leghari, yolsuzluk ve siyasi amaçlı cinayetlerden sorumlu tuttuğu Başbakan Benazir Butto'yu, Kasım 1996'da görevden aldı. Daha sonra boş kalan başbakanlık görevine yeni seçimler yapılana kadar geçici olarak Malik Mirac Halid'i atadı. Başbakanlık görevi süresince kemer sıkma

politikası uygulamış ve bir örnek teşkil etmiştir. Eğitim sektörü ve kırsal alanlara katkı sağlama üzerine çalışmalar yürüten Halid, Şubat 1997'ye kadar iktidarda kaldı.

Malik Mirac Halid, başbakanlık görevi süresince de mütevazı bir yaşam sürmeye devam etti. Halid, 2003 yılında Lahor'da hayatını kaybetti.

19. NAVAZ ŞERİF (17 Şubat 1997 - 12 Ekim 1999)

17 Şubat 1997'de yapılan seçimler Pakistan siyasetinde yeni bir oluşuma yol açtı. 1988'den 1997'ye kadar ulusal mecliste Pakistan Halk Partisi ve Pakistan Müslüman Birliği'nden oluşan iki partili bir sistem mevcutken, 1997 seçimleriyle birlikte tek partinin ağırlıkta olduğu bir yapıya geçildi. Navaz Şerif'in liderliğindeki Pakistan Müslüman Birliği seçimlerden zaferle çıktı ve ulusal meclisteki sandalyelerin üçte ikisini kazandı.

İkinci kez Başbakanlık görevini üstlenen Navaz Şerif, ilk iş olarak cumhurbaşkanına hükümeti azletme yetkisi tanıyan 1984 yılında anayasaya eklenmiş olan maddeyi yürürlükten kaldırdı. Bunun sonucunda, 1997'ye kadar görevini sürdüren üç cumhurbaşkanının (Ziya-ul-Hak, Gulam İshak Han, Faruk Leghari) dört hükümeti azlettiği bir dönem kapanmış oldu. Navaz Şerif, siyasi desteğinin fazla olmasından aldığı güçle benzer düzenlemelere devam ederek iktidardaki konumunu sağlamlaştırdı.

Şerif, Aralık 1997'de Cumhurbaşkanı Faruk Leghari'yi görevinden uzaklaştırdı ve Ekim 1998'de Genelkurmay Başkanı Kehangir Karamat'ı istifaya zorladı. O dönemde, muhalefet lideri Benazir Butto tutuklandı ancak mahkeme yurtdışına çıkmasına izin verdi. Bunun yanında, yolsuzluk iddiaları arttı ve Sind eyaletindeki Sünni-Şii mezhep kavgaları kızıştı. Artan işsizlik, düşük kalkınma gibi kronik iktisadi sorunlar Şerif hükümetinin yıpranmasını hızlandırmaktaydı. Son olarak Şerif'in Genelkurmay Başkanı Müşerref'in yerine General Ziyauddin'i atamak istemesi sonucunda Pakistan ordusu yolsuzluk ve yetkiyi kötüye kullanma suçlamalarıyla darbe yaptı.

19.1. Pakistan Anayasası'nda On üçüncü Değişiklik ve Şeriat Tasarısı

29 Ağustos 1998 tarihinde dönemin Başbakanı Navaz Şerif İslam düzeni oluşturmak, Kuran ve sünnete dayalı bir hukuk sistemi kurmak için bir yasa önerdi. 8 Ekim 1998 tarihinde Pakistan Başbakanı Navaz Şerif Millet Meclisi'nde Şeriat Tasarısı'nı sundu. Bakanlar Kurulu, tasarının tartışmalı yönlerinden bazılarını kaldırıldı. Yasa tekrar düzenlendikten sonra Pakistan hükümeti 10 Ekim 1998 tarihinde tasarıyı kabul etti. Anayasada gerçekleşen bu değişiklikler ile Şerif, ülkenin bağımsızlık ilanından bu yana görmüş olduğu en güçlü başbakanı oldu. Navaz Şerif'in kendisini korumak amacıyla yapmış olduğu bu değişikliğe Pakistan Halk Partisi de destek verdi. Navaz'ın sosyal ve siyasi çalışmaları gerici olarak görüldü. Bu konuda Benazir Butto şunları yazdı; " Navaz Şerif 'İslamlaştırma' konusunda yaptığı çalışmaları anayasal çerçeveye sığdırmaya çalışıyor, Taliban toplumunu övüyor ve Pakistan'da onu taklit etmek istiyordu. Muhalefet onu, Molla Ömer, 'Emir-ul Mumin'- İnananların Kralı olmaya çalışmakla suçladı."[16] Danıştay Başkanı, Sajjad Ali Şah ile yargı, çatışan bağımsızlığa karşı çıktı. 28 Kasım 1997 tarihinde Navaz Şerif'in partisi müdavimleri tarafından baskıya maruz kaldı ve Danıştay Başkanı istifa etmek zorunda kaldı.

28 Mayıs 1998 tarihinde nükleer denemeler yapılmasına ilişkin verdiği talimatla, Hindistan ve Amerika Birleşik Devletleri'ne kafa tutabilecek güçlü bir siyasetçi imajı çizdi. Fakat 30 Mayıs 1998 tarihinde iki nükleer bomba patladı ve bu Pakistan'da alarma geçilmesine neden oldu. Navaz Şerif liderliğinde gerçekleştirilen nükleer denemelerle Pakistan nükleer güce sahip ilk İslam ülkesi oldu.

[16] Butto Benazir, Çevirmen Günsel Evren, Doğunun Kızı (Orijinal adı: Daughter of The East), Pegasus Yayınları, İstanbul, Eylül 2011, s.527

Hindistan ve Pakistani Kargil anlaşmazlığı yüzünden neredeyse bir nükleer savaşın eşiğine gelmişti. Bu anlaşmazlık sonucunda Navaz'a karşı bir askeri darbe yapıldı. Navaz Şerif Hindistan'dan çekilme kararı aldı. 1999 yılında Navaz Şerif, Wagah sınırında Hindistan Başbakanı Atal Bihari Vajpayee ile bir araya geldi ve Lahor Deklarasyonu olarak bilinen ortak bildiriyi imzaladı. Navaz Şerif, Kargil harekâtını başlatan generalleri olaylardan sorumlu tutması konusunda baskı altında kaldı, sürekli olarak onların bilgi vermediklerini söyledi. Bu nedenle Başbakan Şerif'le General Müşerref'in arası açıldı. 12 Ekim 1999'da Müşerref bir dış ülke ziyaretinden Pakistan'a dönerken Navaz Şerif onu görevden aldı. Bu girişim General Perviz Müşerref liderliğindeki askerî darbeyle sonuçlandı. Müşerref, ordu komutanı ve devlet başkanı olarak dikta idaresini ilan ederken tüm eski siyasileri de yurtdışına sürgüne gönderdi. Perviz Müşerref'in gerçekleştirdiği askeri darbeden sonra Navaz Şerif, adam kaçırma, cinayete teşebbüs ve terör ile suçlandı.

20. MİR ZAFERULLAH HAN CEMALİ (21 Kasım 2002 - 26 Haziran 2004)

Mir Zaferullah Han Cemali, 1 Ocak 1944 tarihinde Belucistan'da doğdu. Quetta Saint Francis Gramer Okulu'nda eğitim gören Cemali, daha sonra Lahor Aitchison Koleji'nde eğitimini tamamladı. 1963 yılında Lahor Government College Üniversitesi'nde İşletme Bölümü'nde okumaya başladı ve okul bittikten sonra aynı üniversitede yüksek lisansını tamamladı. Cemali, 1961 ve 1965 yılları arasında Pencap Üniversitesi'nin hokey takımında kaptanlık yaptı. 1965 yılında, Ulusal Hokey Takımı'nda Pakistan'ı temsil etti. Daha sonraki yıllarda siyasetle ilgilenmeye başlayan Mir Zaferullah Han Cemali, Zülfikar Ali Butto'nun Belucistan'da yaptığı konuşmadan etkilenerek Pakistan Halk Partisi'ne katılmaya karar verdi. 1970 yılında Pakistan Halk Partisi'ne katılan Cemali, partinin aktif bir üyesi oldu ve 1972 yılındaki geçici kabinede görev aldı. Cemali, 1977 yılında Belucistan İl Genel Meclisi üyesi olarak seçildi. Belucistan Gıda Bakanı, Bilgi ve Parlamento İşleri Bakanı olarak görev yaptı. 1980 yılında ise Ziya-ul-Hak'ın Bakanlar Kurulu'nda Yerel Yönetimlerden Sorumlu Bakan olarak atandı. Cemali, 1985 seçimlerinde Su ve Enerji Bakanı olarak görev yaptı. 1988 yılında İslam Demokratik İttifak Partisi'ne katıldı. Daha sonra ise Belucistan Başbakanı olarak atandı. 1990 seçimlerinde Senato Üyesi olarak seçildi. 1993 yılında ise Pakistan Müslüman Birliği liderliğinde Navaz Şerif'in yardımcılığını üstlendi. 1997'de ise geçici olarak tekrar Belucistan'ın Başbakanlık görevini yürüttü. 1997 yılında yapılan seçimlerde Cemali, senato ve meclis üyesi olarak spor ve fiziksel gelişim başkanı oldu.

Mir Zaferullah Han Cemali, 2002'de yapılan genel seçimleri kazandı ve 21 Kasım 2002'de başbakanlık görevi için yemin etti. Başbakanlık görevine başladıktan kısa bir süre sonra yeni bir kabine oluşturmak için çalışmalara başladı. Cemali, geniş

bir siyasi koalisyon nezaretinde ve Pakistan demokrasisini ilerletme yönünde çalışmaya söz verdi. Cemali'nin yaptığı ilk çalışmalardan biri komşu ülkelere davet yollayarak onlarla görüşmek istemesi ve ilişkileri geliştirmeye çalışması oldu. 2003 yılında terörle savaş konusunda Birleşmiş Milletleri destekleyeceğini açıkladı. Amerika Birleşik Devleti ile gerçekleştirdiği müzakereden sonra Cemali, ülke ekonomisine ve sosyal reformlara katkı sağlamak, ülkedeki sosyal büyüme ve ilerlemeyi yükseltmek için Amerika Birleşik Devletleri'nin desteği kapsamında bir yardım paketi talebinde bulundu. Cemali, ideolojik olarak, Devlet Başkanı Müşerref'e yakın olarak görülse de Müşerref'in siyasi ve ekonomik politikalarını desteklemek yerine Amerika Birleşik Devleti'nin ekonomik politikasını desteklediği düşünüldü. 26 Haziran 2004 tarihinde Cemali, Devlet Başkanı Müşerref ile üç saat süren toplantı sonrasında televizyon kanallarında istifa ettiğini açıkladı.

21. ÇAUDİRİ SUCAT HUSEYİN (30 Haziran 2004 - 20 Ağustos 2004)

Çaudiri Sucat Huseyin, 27 Ocak 1946 yılında Gucarat'ta doğdu. 1967 yılında Forman Christian College Pencap'tan mezun olan Huseyin, endüstriyel çalışmalarda bulunmak için Londra'ya gitti. Babası 25 Eylül 1981 tarihinde öldürüldükten sonra Çaudiri Sucat siyasete girdi. Siyasi hayatı boyunca Çaudiri Sucat Huseyin, birçok önemli görevlerde bulundu. Çaudiri Sucat, 1981 yılında federal meclis üyesi oldu. 1985 yılına kadar bu görevi sürdürdü. 1986 yılında Bilgi ve Yayın Bakanı görevine atanan Huseyin, 1987-1988 yılları arasında Sanayi ve Üretim Bakanı olarak görev yaptı. 1997 yılında Navaz Şerif'in ilk başbakanlık döneminde İç İşleri Bakanı oldu. 12 Ekim 1999 tarihinde Navaz Şerif hükümeti görevinin bitmesi üzerine muhalifler bir grup oluşturdu. Çaudiri Sucat, ilk başlarda herhangi bir gruba dâhil olmadı. Ekim 2002 yılında millet meclisi üyesi seçildi. Huseyin, Ocak 2003 tarihinde ise Pakistan Müslüman Birliği'nin başkanı olarak görev aldı. 12 Mayıs 2004'te de tekrar Pakistan Müslüman Birliği'nin başkanı olarak seçildi. Mir Zaferullah Han Cemali'nin başbakanlığı döneminde ona yardımcı oldu.

Zaferullah Han Cemali'nin başbakanlık görevinden istifa etmesinden dört gün sonra Çaudiri Sucat Huseyin, 30 Haziran 2004 tarihinde Geçici Başbakan olarak görevlendirildi. Huseyin, göreve başladıktan sonra yönetim ve ekonomik kalkınmanın daha iyi bir hal alması için iyi bir politika sürdüreceğini açıkladı. Siyasi bir diyalogun başlatılması için özel bir komite kurdu. Kendisinden sonra gelecek hükümetin ekonomik olarak kalkınması açısından Maliye Bakanı Şevket Aziz'in başbakan olarak seçilmesinden dolayı mutlu olduğunu ifade eden Huseyin, 20 Ağustos 2004 tarihinde Başbakanlık görevini Şevket Aziz'e devretti.

Huseyin, Güney Kore ile olan iyi ilişkilerde önemli bir rol oynadı. Bu nedenle 1981 yılında " Fahri Başkonsolos " unvanı aldı. 2012 yılında mal varlığının yarısını kamu malı yaptı.

22. ŞEVKET AZİZ (20 Ağustos 2004 - 15 Kasım 2007)

Şevket Aziz, 6 Mart 1949 tarihinde Karaçi'de doğdu. Saint Patrick , Karaçi ve Abbottabad Devlet Okulu'nda eğitim gördü. 1967 yılında Gordon College, Rawalpindi'den mezun oldu. 1969 yılında Karaçi İşletme Enstitüsü'nde yüksek lisans yaptı. Yüksek lisansını tamamladıktan sonra, Karaçi Citibank'ta çalışma hayatına başladı. Şevket Aziz ilk olarak 1975 yılında yurtdışında görevlendirildi. O zamandan beri sırayla Filipinler, Ürdün, Yunanistan, ABD, İngiltere, Malezya, Singapur ve Suudi Arabistan dâhil olmak üzere birçok ülkede görev yaptı. Suudi Amerikan Bankası Genel Müdürlüğü ve Küresel Başkanı, Orta ve Doğu Avrupa, Orta Doğu ve Afrika Kurumsal Planlama Sorumlusu, Citigroup Kurumsal ve Yatırım Bankacılığı Başkanı, Citigroup Asya Pasifik Bölgesi Kurumsal ve Yatırım Bankacılığı Başkanlığı görevlerini üstlendi. 1992 yılında, Citibank Genel Müdür Yardımcısı olarak atandı ve global finans ve uluslararası bankacılık konusunda oldukça deneyim kazandı. Şevket Aziz, uluslararası finans konusunda çeşitli üniversitelerde çok sayıda forum, seminer ve konferanslarda yer aldı. Bunun yanısıra uluslararası finans, yönetim derslerine katıldı. Aziz, Kasım 1999'da Pakistan'ın finans, ekonomik ilişkiler, istatistik, planlama, geliştirme ve gelir bölümünden sorumlu Maliye Bakanı olarak atandı. Maliye Bakanı Şevket Aziz, Bakanlar Kurulu'nda özelleştirme üzerine Bakanlar Komitesi Ulusal Ekonomik Konsey Yönetim Kurulu Başkanı ve Ekonomi Koordinasyon Komitesi Başkan olarak görev yaptı. Aziz, 2001 yılında Euromoney ve The Banker dergileri tarafından "Yılın Maliye Bakanı" seçildi. Pakistan'a yaptığı hizmetlerden dolayı Karaçi Üniversitesi İşletme Enstitüsü tarafından Fahri Doktora unvanı verildi. Nisan 2002'de G7 (Group of Seven) toplantısına katılarak kara para ve maliye konusunda bilgiler verdi.

Şevket Aziz daha sonra, Pencap ve Sindh eyaletlerinde gerçekleşen seçimle Millet Meclisi Üyesi seçildi. 29 Temmuz 2004 tarihinde seçim kampanyası için yapılan gezide Şevket Aziz'e karşı bir suikast gerçekleştirildi. Attock Bölgesi'nde yapılan suikast girişiminde 9 kişi hayatını kaybetti.

Mir Zaferullah Han Cemali'nin başbakanlık görevinden istifa etmesinin ardından Cumhurbaşkanı Pirvez Müşerref'e göre Şevket Aziz, adaylar arasında başbakanlık görevi için en uygun kişiydi. Şevket Aziz, 20 Ağustos 2004 tarihinde meclis tarafından Başbakan seçildi. Seçilmenin ardından, 28 Ağustos 2004 tarihinde yemin etti. Siyasi olarak herhangi bir partiyle yakın ilişkilerinin olmaması nedeniyle tarafsız bir başbakan olarak görevini sürdüren Aziz, diğer ülkelerden gelen konukları ile iyi ilişkiler kurdu. Aynı zamanda Maliye Bakanlığı görevini de sürdürmeye devam etti. Pakistan ve İslam dünyası için takviye çalışmalar yaptı. Daha şeffaf ve hesap verilebilir seçimlerin gerçekleşmesi için de çalışmalar yapan Aziz, politik alanları ve sorumluluk alanlarını güçlendirdi. Pakistan için reform sayılabilecek kolluk kuvvetleri, emniyet güçleri ve yargı sistemi konularında yenilikler yaptı. 2005 yılında su temini programı ile tarımın gelişmesine katkıda bulundu. Şevket Aziz hükümeti boyunca ekonomik olarak iyileşme sağlandı ve Pakistan'ın ekonomik durumunda önceki yıllara oranla düzelme görüldü.

Şevket Aziz, parlamento dönemi sonunda, 16 Kasım 2007 tarihinde Başbakanlık görevini bıraktı. Parlamento süresini tamamlayan ilk Pakistan başbakanı oldu. Bunun yanı sıra dünyanın çeşitli ticari ve kar amacı gütmeyen kuruluşların danışma kurullarının üyesidir.

23. MUHAMMED MİYAN SUMRU (16 Kasım 2007 - 25 Mart 2008)

Muhammed Miyan Sumru, 19 Ağustos 1950 yılında Karaçi'de doğdu. Sumru, Forman Christian College'de öğrenim gördü. Babası Ahmad Miyan Sumru, Batı Pakistan Meclis Başkan Yardımcısı ve Senato Üyesi görevlerinde bulundu. Muhammed Miyan Sumru, uluslararası kabul görmüş profesyonel bir bankacıydı. Bunun yanında, ulusal ve uluslararası kuruluşlarda üst düzey görevlerde bulundu. Yemen Uluslararası Bankası Genel Müdürü ve İcra Kurulu Başkanlığı, Bahreyn Faysal İslam Bankası, Müslüman Ticaret Bankası Pakistan Tarım Kalkınma Bankası, Pakistan Kooperatifleri Federal Bankası, Ulusal Banka gibi önemli bankalarda görev aldı. Görev yaptığı sürece başarılı çalışmalar yapan Sumru, Pakistan Mikro Bankacılığın kurulmasında önemli bir rol oynadı. 25 Mayıs 2000 tarihinde Muhammed Miyan Sumru, Sindh Valisi olarak atandı. Görev süresi boyunca Sumru, mali ve idari disiplin getirmek, il ekonomik kalkınmasını hızlandırmak ve halkın yaşam kalitesini arttırmak için bir dizi adım attı. Onun valiliği sırasında Sindh halkı istikrar ve etnik bir uyuma tanık oldu. Muhammed Miyan Sumru, Senatör seçimlerine katılmak üzere 26 Aralık 2002 tarihinde Sindh Valiliği görevinden istifa etti. 23 Şubat 2003 tarihinde ise Senatör olarak seçildi. Sumru, 12 Mart 2003 tarihinde ise Pakistan Senatosu Başkanı olarak seçildi.

Başbakan Şevket Aziz'in görev süresinin dolmasının üzere yeni bir parlamentonun kurulması için yapılacak seçimler öncesi boşalan Başbakanlık görevine Cumhurbaşkanı Perviz Müşerref tarafından Muhammed Miyan Sumru atandı. Geçici olarak Başbakanlık görevini devralan Sumru, 16 Kasım 2007 tarihinde yemin etti. Kısa bir süre Başbakanlık görevini üstlenen Muhammed Miyan Sumru,

25 Mart 2008 tarihinde Yusuf Rıza Gilani'nin Başbakan olarak seçilmesinin ardından Başbakanlık görevini devretti.

Sumru, öğrencilik günlerinden bu yana siyasette aktif rol aldı. Ulusal ve sosyo-politik sorunları ile ilgilendi. Liderlik konusunda becerikli bir profil çizen Muhammed Miyan Sumru, deneyimli bir parlamenter oldu.

24. YUSUF RIZA GİLANİ (25 Mart 2008 - 19 Haziran 2012)

Yusuf Rıza Gilani, 9 Haziran 1958 yılında Karaçi'de doğdu. Gilani, Pakistan'da Forman Christian College'de ilk eğitimini aldı. Pencap Üniversitesi'nde Gazetecilik Bölümü'nde lisans öğrenimini yaptı. Ve aynı üniversitede siyasi gazetecilik üzerine yüksek lisans yaptı. Yusuf Rıza Gilani, 1978 yılında Ziya-ul-Hak'ın sıkıyönetim döneminde siyasete atıldı. Aynı yıl Pakistan Müslüman Birliği Merkez Çalışma Komitesine katıldı. 1983 yılında Multan Birlik Konseyi Başkanı olarak görevlendirildi. 1985'te yapılan genel seçimlerde milletvekili seçildi. Nisan 1985'ten Ocak 1986'ya kadar Demiryolları Bakanı olarak görev yaptı. Ocak 1986'dan Aralık 1986'a kadar ise Konut ve İşgücü Bakanlığı yaptı. Yusuf Rıza Gilani, 1988 yılında Pakistan Halk Partisi'ne katıldı. Benazir Butto'nun hükümetinde Mart 1989'dan Ocak 1990'a kadar Turizm Bakanı olarak görevlendirildi. Ekim 1993'te Ulusal Meclis Başkanı seçildi. 1997 yılına kadar görevini sürdürdü. 2 Şubat 1997 tarihinde Gilani, Pakistan Müslüman Birliği'nden ayrıldı. Yusuf Rıza Gilani, 1993'ten 1997 yılına kadar yürüttüğü Ulusal Meclis Başkanlığı görevini kötüye kullanmakla itham edildi ve tutuklandı. Gilani, yaklaşık 6 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Yusuf Rıza Gilani, çeşitli zamanlarda Multan Meclis Üyesi olarak görevini yürüttü.

22 Mart 2008'de Pakistan Halk Partisi, Başbakanlık için Yusuf Rıza Gilani'yi aday gösterdi. Pakistan Halk Partisi tarafından adaylığı kabul edildi ve müttefikleri konusunda koalisyon ortakları ile görüşmeler yapıldı. 24 Mart 2008 tarihinde Gilani, rakibini geride bırakarak meclis tarafından başbakan seçildi. 25 Mart 2008 tarihinde Perviz Müşerref'in Cumhurbaşkanlığında yemin etti. 29 Mart 2008 tarihinde ise meclisin güvenoyunu alarak görevine başladı.

24.1. Yüz Gün Programı

Yusuf Rıza Gilani, Başbakanlık görevine başladığı gün 100 günlük programını açıkladı. Programda yer alan konulardan bazıları şunlardı:

- Bir 'hakikat ve uzlaşma komisyonu' kurulacak.
- Ev bütçesi % 40 azaltılacak.
- Parlamenterler için havaalanında bulunan sayaçlar kaldırılacak.
- Hükümet binaları ve konut yenilemek için para harcanmayacak.
- Haber alma özgürlüğü hukuk çerçevesinde ve bakanlığın bilgi dâhilinde yapılacak.
- 'Barış yolunu kabul' için silah bırakma çalışmaları görüşmeleri en kısa zamanda yapılacak.
- Aşiret bölgeleri için yeni bir paket hazırlanacak.
- İstihdam komisyonu kurulacak.
- Medreseyle eğitimde tek tip müfredat uygulanacak.
- Sulama kanalları tuğla ile kaplanacak.
- İş ve öğrenci birliklerindeki kişilere uygulanan yasaklar kaldırılacak.
- Her yıl düşük gelirli aileler için bir milyon konut inşa edilecek.

Gilani'nin Başbakanlığında kurulan kabine, 31 Mart 2008 tarihinde yemin etti. 2008 yılının sonlarına doğru ' The Financial Daily' tarafından yapılan ankete göre katılımcıların en sevdiği kişiler oylaması yapıldı. Yusuf Rıza Gilani de bu ankette ilk 50 kişi içine girdi. Cumhurbaşkanı Perviz Müşerref, yabancı ülkelere yapacağı ziyaretleri iptal etti. Bunun üzerine Gilani, 2008 Pekin Olimpiyatlarına

katıldı. Hükümet kurulduktan sonra düzeltmeler için çalışmalar başlatılmasına rağmen Pakistan bir ekonomik krizle karşı karşıya kaldı. Bunun sonucunda ise Maliye Bakanı istifasını sundu. İstifayı kabul eden Gilani hükümeti ülkedeki yoksulluk düzeyindeki artış nedeniyle, Uluslararası Para Fonundan yüksek meblağda bir kredi aldı. Nisan 2010'da Yusuf Rıza Gilani, Pakistan'ın karşı karşıya kaldığı elektrik sıkıntısı ile başa çıkabilmek için Washington'da düzenlenen "Nükleer Güvenlik Zirvesi"nde bir bildiri sundu. 2008 yılından bu yana, ülkedeki parlamenter demokrasiyi geliştirmek ve güçlendirmek amacıyla önemli anayasa değişiklikleri yaptı. Yapılan değişiklerin sonucu olarak Başbakanın rolü daha önemli bir hal aldı. Mayıs 2011 tarihinde Gilani, üç günlük bir resmi ziyaret için Fransa'ya gitti. Yapılan görüşmelerin ardından Yusuf Rıza Gilani ve Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy, enerji, telekomünikasyon, altyapı geliştirme, bankacılık, çevre, atık yönetimi ve savunma işbirliğini kapsayan bir anlaşma imzaladı.

Pakistan Yüksek Mahkemesi, 26 Nisan 2012 tarihinde aldığı kararla, Devlet Başkanı Asıf Ali Zerdari hakkındaki yolsuzluk davalarının yeniden açılması için İsviçre makamlarından talepte bulunmadığı gerekçesiyle Yusuf Rıza Gilani'yi "yargıyı aşağılamak"tan suçlu buldu ve alınan kararla 19 Haziran 2012'de başbakanlık görevi düşürüldü. Yusuf Rıza Gilani, başbakanlığı dönemi boyunca El-Kaide lideri Usame Bin Ladin'in öldürülmesinden sonra Amerika Birleşik Devleti ile Pakistan'ın bu konuyla herhangi bir ilişkisinin olmadığına dair görüşmelerle, yükselen taliban militanlığı ve kötüleşen ilişkiler de dâhil olmak üzere Pakistan tarihinin en kötü krizlerinden bazıları ile uğraşmak zorunda kaldı.

25. RACA PERVİZ EŞREF (22 Haziran 2012 - 25 Mart 2013)

Raca Perviz Eşref, 26 Aralık 1950 tarihinde, Sindh Sanghar'da doğdu. İlk ve orta eğitimini Sanghar'da gören Eşref, 1970 yılında Sindh Üniversitesi Endüstri Bölümü'nden mezun oldu. Sanghar'da tarım arazisine sahipti. Raca Perviz Eşref, 1988 yılında siyasette aktif rol almaya başladı. Zülfikar Ali Butto'nun önderliğindeki Pakistan Halk Partisi için Rawalpindi bölgesinde liderlik için önemli bir irtibat noktası haline geldi. Raca Perviz Eşref, parti hiyerarşisinde çeşitli pozisyonlarda görev yaptı. Benazir Butto'nun başbakanlığı sırasında Eşref, 1994'ten 1996'ya kadar Pakistan Halk Partisi Yönetim Kurulu Başkanı, Sosyal Eylem Programcısı olarak görev yaptı. Yaptığı hizmetler, sıkı çalışma ve partiye sadakati ile tanınmasından dolayı 2001 yılında Pakistan Halk Partisi (Parlamenterler) Genel Sekreteri olarak atadı. 1990, 1993 ve 1997 parlamento seçimlerini kazanamadı. Raca Pervez Eşref, 2002 ve 2008 yılında Rawalpindi Bölgesinden Pakistan Ulusal Meclisi Üyesi (Members of the National Assembly of Pakistan) seçildi. Pakistan Ulusal Meclisi Üyesi olarak görev yaptığı sırada, Parlamento Komisyonu Üyesi olarak da görev aldı. Bunun yanında Eşref, Keşmir Hukuk, Adalet ve İnsan Hakları Daimi Komitesi'nde yer aldı. Mart 2008 seçimlerinde hükümeti kuran Yusuf Rıza Gilani'nin kabinesinde Su ve Enerji ve Bilgi Teknolojileri Bakanı olarak görev yaptı. Fakat bakanlık yaptığı dönemde yaşanan elektrik kesintileri ve enerji üretimi sisteminin yetersizliği nedeniyle tepkiler aldı.

19 Haziran 2012 tarihinde Yusuf Rıza Gilani'nin Başbakanlık görevine son verildikten sonra, iktidardaki parti olarak Pakistan Halk Partisi Tarım Bakanı Mahdum Şahabuddin'i aday olarak gösterdi. Fakat Mahdum'un Anti-Narkotik Kuvvetleri tarafından tutuklanmasının ardından Raca Perviz Eşref, Başbakanlık

görevine aday olarak gösterildi. 22 Haziran 2012 tarihinde Eşref, Başbakan seçildi. Eşref ve kabinesi aynı gün yemin ederek göreve başladılar.

Seçimlerin ardından Raca Perviz Eşref, ekonomi, enflasyon ve ülkedeki enerji krizi ile ilgili endişelerinin olduğunu ifade etti. Bu konuda çalışmalar yapmak üzere işadamları ve ekonomistlerle buluştu. Enerji krizini çözebilmek için Eşref, barajlar kurmanın gerekliliğini açıkladı. Temmuz ayının ilk haftasında, Belucistan çatışmalarını görüşmek üzere bir toplantı düzenledi ve hükümet planlarını açıkladı. Görevi süresince Eşref, Suudi Arabistan, İngiltere, Fransa, Almanya, Hollanda, İrlanda, Birleşik Arap Emirlikleri, Çin, Belçika ve Kuzey Kore'ye gitti.

Pakistan Anayasa Mahkemesi, Başbakan Raca Perviz Eşref ve aralarında bakanların da bulunduğu 16 kişi hakkında enerji ihalelerindeki yolsuzluk gerekçe gösterilerek tutuklama kararı çıkarıldı. 16 Mart 2013 tarihinde Başbakan Raca Perviz Eşref'in görevine son verildi.

26. MİR HAZAR HAN KOSO (25 Mart 2013 - 11 Mayıs 2013)

Mir Hazar Han Koso, 30 Eylül 1929 tarihinde Belucistan'da doğdu. Koso, Pakistan Hareketi'nde aktif rol aldı. 1950 yılında Sindh Üniversitesi'ne başladı. 1954 yılında mezun olan Koso, iki yıl sonra Karaçi Üniversitesi'nde hukuk alanında lisans diploması aldı.

Mir Hazar Han Koso, 1957 yılında Batı Pakistan Karaçi'de profesyonel kariyerine avukat olarak başladı. 1980 yılında Yargıtay hâkimi olarak görev yapmaya başladı. 1977 yılında Belucistan Yüksek Mahkemesi hâkimi olarak seçildi ve sonraki iki yıl boyunca bu pozisyonda çalıştı. Mart 1985 yılında yedek yargıç olarak atandı. 1987 yılında il yüksek mahkemesinde kalıcı yargıç olarak görev yaptı. 1989 yılında Belucistan Yüksek Mahkemesi Adalet Başkanı olarak terfi etti. İki kez kısa süreli Belucistan valisi olarak görev yaptı. Yargı hizmetlerinden emekli olduktan sonra İslami tedbir kurallarına göre, Federal Şeriat Mahkemesi yargıcı olarak atandı. 1991 yılında yeni görevler üstlendikten sonra Şeriat Mahkemesi adalet başkanı olarak terfi etti ve 1994 yılına kadar görev yapmaya devam etti.

Pakistan'da seçimden önce görevi sona eren Başbakan Raca Perviz Eşref'in yerine seçim hükümetinin başbakanlığına geçici olarak görevlendirilmesi için Pakistan Seçim Komisyonu'nun iki gün süren toplantısı sonucunda, iktidardaki Pakistan Halk Partisi'nin adayı olan emekli yargıç Mir Hazar Han Koso, seçim hükümetinin başkanlığına seçildi. 2008 yılından bu yana Belucistan Zekât Konseyi Yönetim Kurulu Başkanı olarak görev yaptı.

24 Mart 2013 tarihinde geçici başbakan olarak seçilen Koso'nun hükümeti, 11 Mayıs 2013'te gerçekleşecek seçimlere kadar görevde kaldı.

27. NAVAZ ŞERİF (11 Mayıs 2013 - Günümüze)

Pakistan Müslümanlar Birliği lideri Navaz Şerif, Pakistan Ulusal Meclisi ve parlamentosunun ortak oturumunda yapılan oylamada, 307 milletvekili ve senatörün 244'ünün oyunu alarak üçüncü kez başbakan oldu. Navaz Şerif, 5 Haziran 2013 tarihinde üçüncü kez Pakistan'ın başbakanı olarak Pakistan Meclisi'nde yemin ederek görevine resmen başladı.

Yemin sonrası konuşmasında birlik çağrısı yapan Şerif; "Tüm partilere seslenerek ülkenin yaşadığı ekonomik ve siyasi zorluklara karşı aynı saflarda yer alma çağrısında bulundu. Pakistan'ın tek bir partiyle çözülemeyecek ciddi problemlerle karşı karşıya olduğunu kaydeden Şerif, muhalefetin ve tüm politik partilerle birlikte "aynı sayfalarda" yer almaları gerektiğini belirtti. Şerif konuşmasında, tüm partiler ve liderleriyle diyalog kuracağım. Hep birlikte oturalım eğer görüşlerimizi paylaşırsanız görüşlerinizi paylaşmaya hazırız, ülkedeki sorunları ortadan kaldırmak için program hazırlayalım"[17] dedi.

63 yaşındaki Şerif, yapılan seçimler sonrası 342 sandalyeli meclisin 244 sandalyesini kazanmayı başarmıştı. Navaz Şerif daha önce de 1990 - 1993 ve 1997 - 1999 yılları arasında Başbakanlık yapmıştı. Fakat Perviz Müşerref liderliğindeki askeri darbe sonrası Şerif, yolsuzluk suçlamalarıyla görevini tamamlayamadan ayrılmak zorunda kalmıştı. Pakistan'da Başbakan Navaz Şerif'in 25 üyeli kabinesi 5 Haziran 2013 tarihinde yemin ederek göreve başladı. Yeni kabine, 16 federal ve 9 devlet bakanından oluşuyor. Kabinede, Çaudiri Nisar Ali Han İçişleri Bakanlığı görevini üstlenirken, Perviz Reşid İletişim Bakanı, İshak Dar ise Ekonomi Bakanı oldu. Kabinedeki diğer önemli bakanlıklarda Hace Asıf Su ve Enerji Bakanı, Şahid

[17] http://www.sondakika.com/haber/haber-navaz-serif-pakistan-in-yeni-basbakani-4701114/

Hakan Abbasi Petrol ve Doğal Kaynaklar Bakanı, Zahid Hamid Adalet Bakanı, Hürrem Destgir Han da Ticaret Bakanı olarak atandı. Yemin töreninde Başbakan Navaz Şerif, Meclis Sözcüsü Ayaz Sadık, Genelkurmay Başkanı İşfak Perviz Kayani de hazır bulundu.[18]

[18] http://www.haber5.com/dunya/pakistanda-yeni-kabine-yemin-etti

SONUÇ

Çalışmamızın amacı Pakistan'ın kuruluş sürecinden bu yana görev yapan devlet başkanlarının kronolojik olarak sıralanıp iktidarda oldukları süre boyunca ülkede yaşananları ele almaktı. Ülkede yaşanan iktidar savaşları, yönetimi ele geçiren yöneticilerin esas aldıkları değerler, ülkeyi hangi temele dayanarak yönetmeyi tercih ettikleri ve bu yönetim şekillerinin ülke içerisine bıraktığı etkiler ortaya konmaya çalışıldı.

Pakistan'ın kurulması için mücadele eden Büyük Önder Muhammed Ali Cinnah'ın 11 Eylül 1948 tarihinde vefat etmesinden sonra ülke yönetiminde büyük bir boşluk oluştuğu görüldü. Daha sonra başbakan olarak görev alan Liyakat Ali Han'ın bir suikast sonucunda hayatını kaybetmesiyle ülkede politik istikrarsızlık ve ekonomik krizler gibi sorunlarla mücadele edildi. 1958 yılında General Eyüp Han tarafından darbe yapıldı. Eyüp Han ülkenin idaresini ele geçirdi. 1960-1965'te de yeniden başkan seçilen Eyüp Han'ın Doğu Pakistan'ın ekonomisine yeterince katkı yapmadığı ve halk arasında eşitsizliklerin yaşanması sonucunda ayaklanmaların baş göstermesiyle istifa ettiği anlaşıldı.

Sivil ve askeri hükümetlerin kurulmasından sonra, ilk seçimler Aralık 1970'te yapıldı. Zülfikar Ali Butto ve ordunun Bengalli ağırlığı nedeniyle hükümeti onaylamaması üzerine çıkan iç karışıklıklar nedeniyle Aralık 1971'de Hindistan ordusu müdahale gerçekleştirdi ve Bangladeş bağımsız bir devlet olarak ilan edildi. 1973 yılında kabul edilen yeni anayasayla "Pakistan Federal İslam Cumhuriyeti" adını aldı. Aynı yıl Zülfikar Ali Butto başbakan seçildi. 1977 yılının Haziran ayında, General Ziya-ul-Hak, askeri bir darbeyle idareye el koydu. Zülfikar Ali Butto başbakanlıktan alındı. 1979 yılında Ziya-ul-Hak, siyasi bir muhalifini öldürmekle

suçlanan Zülfikar Ali Butto'nun idam cezasını onayladı. Zülfikar Ali Butto'ya Pakistan halkının refahı için yaptığı çalışmalarından dolayı çok saygı duyulduğu ve onun zamanında ülkenin ekonomisinde de düzelmeler yaşandığı görüldü.

Ziya-ul-Hak'ın yaptığı darbe sonucunda ülkeyi İslamlaşma odaklı bir programla yönetmeye başladığı özellikle kadınların özgürlüğünü kısıtlamaya yönelik katı kurallar konulduğu anlaşıldı. Kasım 1988'de yapılan seçimlerde Zülfikar Ali Butto'nun kızı Benazir Butto başbakan seçildi. Benazir Butto müslüman bir ülkede ilk kez kadın başbakan olma sıfatını taşıdı. Butto 1990'da Cumhurbaşkanı Gulam İshak Han tarafından görevden alındı. 1990 yılında yapılan seçimlerin ardından başbakan olan Navaz Şerif'in sanayi gelişimi adına yaptığı çalışmalarla Pakistan'ın ekonomisinde büyük ölçüde düzelmeler görüldü. Temmuz 1993'te İshak Han ve Navaz Şerif'in aralarında çıkan anlaşmazlık sonucunda tekrar bir seçim düzenlendi ve Benazir Butto tekrar başbakan seçildi. Benazir Butto'nun döneminde ülke ekonomisi ve halkın refahı üst seviyelere çıkarıldığı görüldü. Fakat Benazir Butto 1997 yılında Cumhurbaşkanı Faruk Leghari tarafından yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle suçlandı. Aynı yıl yapılan seçimlerde Navaz Şerif başbakan seçildi. Nisan 1997'de anayasada yapılan bazı değişikliklerle devlet başkanının, üst düzey ordu görevlileri, hakim atama ve hükümeti görevden alma hakkını içeren bazı yetkileri kısıtlandı. 1999 yılında General Perviz Müşerref tarafından Navaz'a karşı bir darbe yapıldı. Bu darbeyle birlikte meclis ve anayasa askıya alınarak ülkenin ana karar organı olarak asker ağırlıklı bir Ulusal Güvenlik Konseyi kuruldu. 2002 Kasım ayında yapılan yerel ve merkezi seçimler sonucunda hiçbir parti tarafından hükümet kurabilmek için gerekli çoğunluk sağlanamadı. Şevket Aziz döneminde Pakistan'da reform sayılabilecek tarım, emniyet güçleri, yargı sistemi gibi konularda yeni

düzenlemeler yapıldığı görüldü. Genel seçimler öncesinde yaşanan iç çalkantılarla politikacı ve mitinglere yönelik düzenlenen intihar saldırıları seçimlerin ertelenmesine neden oldu. 18 Şubat 2008'de gerçekleşen seçimle Yusuf Rıza Gilani başbakan olarak göreve başladı. Bu dönemde ekonomik kriz yaşandığı ve bu nedenle Ulusal Para Fonundan yüksek meblağda borç alındığı görüldü. 2010 yılında gerçekleştirilen on sekizinci anayasa değişikliği ile askeri rejimden kalma cumhurbaşkanına verilen yetkiler kısıtlandı. Söz konusu yetkiler seçimle iş başına gelen hükümetin lideri konumundaki başbakana ve parlamentoya verildi.

Değişken ve dinamik bir iç gündeme sahip bir ülke olan Pakistan'da yaşanan darbeler, savaşlar, yönetimdeki iktidarsızlıklar, mafya olayları, halka yönelik yönetimin olmaması, devlet yöneticilerinin gücünü ispat etme çabasında yaşanan ekonomik krizler nedeniyle ekonominin düzelememesi gibi etkenlerin sonucunda işsizlik ve yaygın yoksullukların baş gösterdiği görüldü. Bunun yanında ülkedeki kaynaklar genellikle ekonomik kalkınma ve büyüme yerine terörle mücadeleye aktarıldığı anlaşıldı. Pakistan'da siyasi sistem ve İslam ilişkisi üzerine kurulan demokrasi çalışmaları arasında sonuçlanamayan tartışmalarla sivil toplum-devlet arasında huzursuz ilişkilerin meydana çıkmasına ve halkın güvensizlik içinde istismar edildiği duygusu ile yaşamasına neden olduğu sonucu çıkarıldı.

Ülkenin menfaati için uzun vadeli bir siyasi düzen oluşturma yerine yalnızca iktidarda olunan süreçte yeni bir siyasi rota oluşumu ve sınırlı bir gündem takibi gibi süreçler yaşanılmasının sona ermesiyle Pakistan'ın ileride refaha kavuşmasına imkân olduğu görülmüştür.

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

1947 SONRASI PAKİSTAN' DA İKTİDARLAR. BU TARİHTEN SONRA ASKERİ VE SİVİL İKTİDARLARIN TARİHÇESİ

Elif NACAR ÖCALMIŞ

Urdu Dili ve Edebiyatı

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kasım, 2013

Danışman: Prof. Dr. Asuman BELEN ÖZCAN

Bu çalışmada Pakistan'ın kuruluşu 1947 sonrası yönetimlerin kronolojik sırası, yapılan köklü değişiklikler ve toplumu etkileyen olaylar incelenmiştir. Pakistan, 14 Ağustos 1947 yılında Muhammed Ali Cinnah önderliğinde Hindistan'ın bölünmesi sonucu kurulan bir devlettir. 1947'de kurulmuş genç bir ülke olmasına rağmen Pakistan'da darbeler ve bazı önemli siyasi olaylar yaşanmıştır. Pakistan'da yaşanan siyasi olaylar ve bu olayların toplum üzerinde bıraktığı etkilerin araştırıldığı bu tez çalışmasında 1947'den bu yana ülkeyi yöneten Devlet Başkanlarının başkan oldukları süre zarfında ülkede meydana gelen gelişmeler kronolojik olarak sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pakistan. Devlet Başkanları. Siyasi Darbe. Kronoloji.

MASTER THESIS SUMMARY

İN PAKİSTAN GOVERNMENTS AFTER 1947. THE HISTORY OF MILITARY AND CIVIL GOVERNMENTS AFTER THIS DATE.

ELİF NACAR ÖCALMIŞ

URDU LANGUAGE AND LITERATURE

Ankara University Social Sciences Instıtute

November, 2013

Thesis Advisor : Profesor Asuman BELEN ÖZCAN

The Foundation of Pakistan, the chronological order of governments after 1947, radical changes made and events affecting society have been analyzed in this study.Pakistan is a country that was founded by the leadership of Muhammed Ali Cinnah on August 14, 1947 as a result of Indıa's division.Although it is a young country founded in 1947, coups and some important political events have been experienced in Pakistan. The developments that have taken place in the country where the head of the state, ruling the state, have become president in the meantime since 1947 have been arranged choronologically in this thesis study where the political incidents that have occured in Pakistan and the effects of those incidents which have been left on the society have been analyzed.

Key Words: Pakistan. Presidents. Political coup. Chronology.

KAYNAKÇA

- Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri, **Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Asya Araştırmalar Programı**, Mart 2011
- AGA, Khan, **The Memoirs of AGA KHAN**, Simon and Schuster, New York, 1954 MOON, Penderel, **The Future of India**, Pilot Press London, 1943
- AKTAŞ, Cihan, **Pakistan Dosyası**, Akabe Yayınları, 1987
- AMBEDKAR, B.R., **Pakistan or Pertition of India**, Thacker and Co., Ltd., Bombay
- **Anayasa Komisyonu Raporu**, Karaçi, 1961
- ASKERİ RİZVİ, Dr. Hasan**, Democracy in Pakistan**, State of Democracy in South Asia, Lahore, February 2011
- ASKERİ RİZVİ, Hasan, **Military, State and Polities in Pakistan**, Pakistan Publishing House, Pakistan, 1999
- ATAÖV, Türkkaya, **"Keşmir Meselesinin Önemi"** AÜSBF Dergisi, Cilt XV, No:1 Mart 1960
- **Authoritarianism and Political Party Reform in Pakistan**, International Crisis Group, September 2005
- AYESHA, Sıddıqa Agha**, Pakistan's Arms Procurement and Military Buildup 1979-1999 in Search of a Policity**, 2001

- BELEN ÖZCAN, Asuman**, Doğu Kültüründe Anlatı Geleneği**: **Urdu Nesri**, Ankara, 2005
- BELTON, Patrick**, Democratic Prospects in Pakistan**: A Quick Overview
- BHUTTO, Zulfikar Ali, **The Myth of Independence**, Lahore, Oxford University Press, 1969
- BİRDWOOD, Lord, **Two Nation and Kashmir**, Robert Hale Ltd., London, 1956
- CALLARD, Keith**, Pakistan: a Political Study**, George Alıa and Unwin Ltd. 1957
- CHAUDRY, Muhammad Ali**, The Emergence of Pakistan**, Colombia Universty Press, 1967
- ÇELİK, Harun, **Uzaktaki Yakın Ülke Pakistan**, Düşün Yayınları, İstanbul, 2008
- DOBELL, W. M., Reviewed works, **Ayub Khan as President of Pakistan**, Pacific Affairs No:3 Sayfa 294, University of British Columbia, 1969
- Düşünce Gündem Dergisi, **İslam Coğrafyası Bölümü**, İHH İnsani Yardım Vakfı, Temmuz 2007
- ERA, Ayub Khan**, Pakistan**, April 1994, Web Erişim: http://www.mongabay.com/history/pakistan/pakistan-the_ayub_khan_era.html
- GANGULY, Sumit**, The Origins of Authoritarianism in Pakistan**, Working Papers 116, 2009
- GAUHAR Altaf**, Ayub Khan: Pakistan's First Military Ruler**, Lahore, 1994

- HAN, Muhammed Eyüp, **Efendi Değil Dost**, İstanbul, 1969
- HASSAN, Sayid Mohammad, **The Governmental and Administrative System of Pakistan**, Balkanoğlu Matbaacılık, 1960
- Hindistan Haberler Servisi, TBMM Kütüphanesi, Keşmir Meselesi
- JOHNSON, Alan Campbell, **Mission with Mountbatten**, Robert Hle Ltd. London, 1951
- KAMRAN, Tahir, **Politics of Elections and Autocracy in Pakistan: Apprising the Electoral Process during Zia ul Haq's Regime**
- KARAKA, Dosabhai Framji, **Betrayal in India**, Victor Gollanez Ltd., London, 1950
- KAYACIKLI, Tamer**, Pakistan**, İstanbul, 1978
- KIŞLAKÇI, Turan, **Anlayış Dergisi** Sayı: 55, Ekim, 2007
- KORBEL, Josef**, Danger in Kashmir**, Princeton University Press, 1966
- LAİK, Mir Ali, **Tragedy of Hyderabad**, Karachi, 1962
- LEONARD, Mosley, **The Last Days of the British Raj**, Harcourt, Brace and Word, Inc. 1962
- LEWİS, Stephen R**., Pakistan Industrialization and Trade Policies**, Oxford Universty Press, 1970
- LİEVEN, Anato, **Pakistan a Hard Country**, Anatol Public Affairs, 2011
- MENON, V.P**., The Transfer of Power in India**, Orient Blackswan Private Limited, 2011
- MİCHENER, James Albert, **The Voice of Asia**, Random House, 1951
- Milli Eğitim Komisyonu Raporu, **Pakistan Hükümeti**, Karaçi, 1960
- MOON, Penderal, **Divide and Quit**, Oxford University Press, USA, 1998

- MORAES, Frank**, Jawaharlal Nehru**, The MacMillian Co. New york, 1956
- NEZİROĞLU, İrfan, **Pakistan'da Bugünkü Siyasi Durum**, TBMM Kütüphanesi, 1993
- NIZAMANI, Haıder Khan**, Rewriting Third World Security: A Comparative Study of Nuclear Discourse in Pakistan and India,** The University Of British Colombia, December 1997
- OWEN, Jones Bennett**, Pakistan Eye of The Storm**, Yale University Press, 2002
- ÖZGÜL, Ali Cahit**, Pakistan'ın Doğuşu ve Bugünkü Pakistan**, Doğuş Matbaası, 1951
- **Özgür Ansiklopedi**, Web Erişim: http://tr.wikipedia.org/wiki/Kategori:Pakistan_devlet_ba%C5%9Fkanlar%C4%B1
- **Pakistan Büyükelçiliği Basın Ataşeliği Dergisi**, Ankara, 1986
- PYARELAL Nair**, Mahatma Gandhi: The Last Phase**, Ahmedabad 1958, Cilt 2
- SARWAR, K. Hasan, **Pakistan and United Nations**, Manhattan Publishing Co., New York, 1960
- **Secunity Council Official Records**, 1948
- SIDDIQI, Aslam, **A Path for Pakistan**, Karachi, Pakistan Publishing Hause, 1964
- STEPHENS, Ian Melville**, Pakistan: Old Cauntry New Nation**, Penguin Books, 1964

- TALBOT, Jan, **Pakistan a Modern History**, Hurst&Company, London, 1998
- UYSAL, Ahmet Edip, **Bir Milletin Yaratıcısı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1982
- WASEEM, Dr. Muhammed, **Federalism in Pakistan**, Lums, 2010
- YILDIRIM, İlhami**, Pakistan**, Turkuaz Yayınları, İstanbul, 2011
- YOLCU, Ekrem**, Pakistan**, Kaynak: Vahdet Dergisi, Web Erişim: http://www.enfal.de/pakistan.htm
- ZAİN, Omar Farooq, **Paradox of Our Politicial Parties,** A Research Journal of South Asian Studies Vol. 25, No:1 Bahauddin Zakariya University, Multan, 2010
- http://electionworld.org/pakistan.htm
- http://www.president.gov.pk